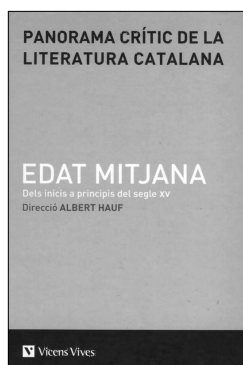

Notes bibliogràfiques

Panorama crític de la literatura catalana. Edat Mitjana, vol. I: Dels inicis a principis del segle xv

dir. Albert Hauf
Barcelona: Vicens Vives,
2010, 464 pp.

Aquest és el primer de sis volums que, sota la direcció d'Albert Rossich, neixen amb la intenció de proporcionar una visió general dels estudis sobre la literatura catalana, des dels orígens medievals fins l'actualitat més recent. No es pretén publicar una nova història de la literatura, sinó de fer capmàs de l'estat de la recerca actual en aquest àmbit, sense amagar els aspectes encara polèmics però abandonant, en canvi, els prejudicis ja superats, i tot presentant la literatura catalana com un *continuum* articulat en la seva evolució històrica. El model que s'ha adoptat per a aquest recull panoràmic és el de la *Historia y crítica de la literatura española* de Francisco Rico, de tal

manera que per a cadascun dels temes que configuren el volum s'ofereix un estat de la qüestió crític seguit d'extrets dels estudis dels millors especialistes sobre els aspectes més rellevants. Aquesta antologia crítica, a banda d'aprofundir en aspectes particulars, ha de proporcionar una idea de conjunt de cadascuna de les fites de la nostra tradició literària. La voluntat de donar un panorama «complet» és patent entre les nocions que vertebreren aquesta empresa, així com la idea de donar una interpretació imparcial, basada en els estudis més actuals, i d'esdevenir una obra de referència. Són totes intencions molt lloables, però de mal conciliar perquè un estat de la qüestió crític per naturalesa és efímer, mentre que una interpretació general de la tradició, sobretot quan encara presenta llacunes importants, és necessàriament una proposta d'un investigador o d'un equip.

Com indica Albert Hauf, director dels dos volums sobre l'època medieval, s'ha optat per «seguir un canemàs cronològic, donant preferència als autors i materials de més clara originalitat o interès literari, sobre d'altres que per la seva transcendència científica, religiosa o lingüística ara mateix ja difícilment ocupen un petit espai en els limitats plans d'estudis literaris de les nostres universitats». Els noms dels responsables dels capítols d'aquest volum combinen joves filòlegs amb especia-

listes de llarga trajectòria: s'obre amb una introducció de Hauf sota el títol «Escriptura, nació, tradició», seguida dels capítols «Els trobadors catalans» (Isabel de Riquer), «Ramon Llull» (Josep Enric Rubio), «La historiografia medieval» (Josep Antoni Aguilar), «Francesc Eiximenis» (Albert Hauf), «Vicent Ferrer» (Josep A. Ysern), «Bernat Metge» (Júlia Butinyà), «Anselm Turmeda» (Albert Hauf) i «Els precedents d'Ausiàs March» (Sara Vicent). Pel que fa a l'organització dels capítols no representa una gran novetat respecte a d'altres repertoris de la literatura catalana medieval i se centra, efectivament, en les grans figures. És una opció que té avantatges clars i inconvenients no menys evidents, però potser l'única crítica irrefutable d'aquest plantejament és la segmentació que provoca, en contra dels propòsits generals de continuïtat que hem citat més amunt. És així per als capítols centrats en grans figures, però és especialment greu en el cas de la lírica perquè no només es crea una cesura artificial entre els trobadors i els poetes que els van seguir, sinó que en classificar la lírica del segle xiv i part del xv com a predecessors d'Ausiàs March (tot i que sigui en homenatge a l'estudi venerable d'Amadeu Pagès) es desvirtua aquest període com un mer preàmbul a la grandesa de March. Una altra tria qüestionable, inevitable en una publicació d'aquest abast, seria per

exemple, la col·locació del capítol de narrativa en vers, tan lligat a moltes matèries d'aquest volum, al segon.

Després de la breu introducció d'Albert Hauf, de caràcter històric i metodològic, que repassa la història dels estudis dedicats a la literatura catalana i els seus pressupòsits ideològics, Isabel de Riquer enceta pròpiament el panorama amb un repàs de la lírica trobadoresca d'autors catalans, on destaca sobretot els treballs clàssics, que denoten un interès molt antic per aquest tema, i també el paper fonamental de la monarquia i la importància dels cançoners, que només recentment s'han començat a estudiar, per entendre el conreu i la difusió de la lírica trobadoresca a Catalunya. Els articles extractats, que desenvolupen alguns aspectes parcials, són majoritàriament del gran especialista M. de Riquer, amb contribucions més recents de M. Cabré sobre Cerverí de Girona i d'S. Asperti sobre Guillem de Berguedà, en relació amb l'altre gran artífex del gènere sirventès, Bertran de Born. La secció es clou amb l'aportació de C. Di Girolamo sobre la projecció de la lírica trobadoresca en la poesia catalana medieval.

Per al capítol dedicat a Ramon Llull, Rubio ha elaborat un assaig més sistemàtic sobre la figura del beat, recollint els resultats de la bibliografia recent més que no pas fent-ne una història com en el capítol anterior, i ha triat treballs d'un ventall força ampli d'especialistes, antics i recents (F. Domínguez, J. Gayà, J. Rubió i Balaguer, A. Bonner, el mateix J. E. Rubio, L. Badia, R. Pring-Mill, R. Hillgarth i A. Hauf), per il·lustrar alguns elements de la biografia i l'obra d'aquest beat, però amb un èmfasi molt especial en els aspectes considerats més

literaris: de l'ús d'instruments retòrics i de recursos pedagògics, a diverses anàlisis del *Llibre d'Amic e Amat* i del *Blaquerna*.

Aguilar conclou el seu repàs bibliogràfic, on assenyalava totes les llacunes de l'estudi de la historiografia catalana medieval, amb la constatació de la necessitat clamorosa d'editar críticament aquest corpus. L'eix vertebrador d'aquest apartat se situa en les quatre grans cròniques, analitzades per especialistes destacats com Asperti, Pujol, Hauf i el mateix Aguilar, malgrat la seva joventut, però inclou també treballs ocasionals de C. Riba i J. Fuster, així com extrets dels historiadors M. Zimmermann i R. G. Keightley. Aguilar justifica la impossibilitat de donar una visió de conjunt precisament en la manca d'edicions rigoroses i contrastables.

La introducció a la figura de Francesc Eiximenis torna a tenir un enfocament d'història de la bibliografia, però aconsegueix al mateix temps donar una visió molt completa per al neòfit. En l'antologia crítica, de la mà de M. de Montoliu, X. Renedo, P. Bohigas, S. Martí, R. Lerner, J. Perarnau, C. Wittlin, i el mateix Hauf, entre altres, es descriuen aspectes concrets de la producció eiximeniana, com ara l'estructura dels seus sermons, el seu ideari polític o les nocions de màgia i astrologia que es desprenen de la seva obra.

Josep A. Ysern es proposa presentar la figura de Vicent Ferrer des d'un vessant menys folklòric i mitòman, però lamenta la manca d'estudis en aquest sentit. Les anàlisis que es reprodueixen dibuixen, doncs, un retrat parcial d'aspectes com ara l'oratoria vicentina, gràcies a l'estudi de J. Fuster, l'autenticitat dels seus sermons, que planteja J. Perarnau, o el públic per al

qual predicava, segons el treball de T. Martínez.

El capítol dedicat a Bernat Metge reobre la polèmica sobre la seva consideració com a autor «humanista», com ja havia proposat J. Rubió i Balaguer. Júlia Butinyà, responsable d'aquest capítol advoca decididament per aquesta etiqueta historiogràfica, i així es reflecteix a la seva introducció a l'autor, però en l'antologia crítica inclou també dos breus fragments dels treballs de L. Badia i S. M. Cingolani, que, entre d'altres especialistes, consideren la nomenclatura com a tendenciosa i obsoleta.

Albert Hauf s'encarrega també de dibuixar la figura d'Anselm Turmeda, un franciscà marcat per la seva curiosa biografia i per les lectures promallorquines. La lectura crítica de Turmeda girarà també a l'entorn de la seva concepció com a precursor de l'humanisme, en comparació amb la figura de Bernat Metge, temes tractats per E. Colomer i per Hauf, respectivament.

Finalment, Sara Vicent estructura el panorama de la lírica premarquiana en diversos períodes, entorn al Cançoneret de Ripoll, els Consistoris de Tolosa i de Barcelona, la producció poètica a l'entorn de la cort de Pere el Cerimoniós, la poesia de final de segle i la poesia popular. El repàs que se'n fa torna a ser bibliogràfic i això resta espai a un panorama assagístic que seria necessari, entre d'altres coses per lligar aquest capítol amb el primer i donar sentit a l'evolució d'aquest segle i mig de poesia. L'antologia crítica, força àmplia, compta amb treballs de M. de Riquer, G. Tavano, A. Rossich, L. Cabré, L. Badia i J. Pujol, amb diverses contribucions de J. Romeu i Figueras.

Ens trobem, doncs, amb un volum que mereix la més gran atenció per part dels especialis-

tes, on segur que trobaran nous estímuls per al debat i per completar les llacunes de la disciplina que aquest panorama fa evident en alguns dels capítols, però que en altres no s'assenyalen. I, encara més certament, és un treball que serà molt útil per a aquells que s'inicien en l'estudi de la literatura catalana del període. En aquest sentit, potser hauria estat desitjable una major uniformitat entre els diversos assaigs introductoris, que oscil·len entre la història de la bibliografia i la visió completa i raonada del tema tractat, però que només en poques ocasions equilibren els dos elements. El volum excel·leix, en canvi, en l'esforç d'actualització bibliogràfica, un dels valors inqüestionables que ofereix. Entre les nombrosíssimes publicacions que han aparegut fins avui, els responsables dels capítols ofereixen una tria crítica però força completa, donant preferència molts cops als títols més actuals, una voluntat que es reflecteix tant a les utilíssimes bibliografies que tanquen cada capítol com a l'antologia de treballs crítics.

MARIONA VIÑOLAS I SOLÉS

CANÇONERS

Anna Alberni, *Canzonieri Provenzali*, 11, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, VeAg, Mòdena: Mucchi, 2009 («Intavulare»).

Simone Ventura, *Canzonieri Provenzali*, 10, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Sg, Mòdena, Mucchi, 2009 («Intavulare»).

Stefania Romualdi, *Edizioni diplomatiche a confronto: i canzonieri provenzali B (BnF, fr. 1592) e A (BAV, Vat. lat. 5232)*, Mòdena: Mucchi, 2011.

Panorama crític de la literatura catalana. Edat Mitjana, vol. II: Segle d'Or

dir. **Albert Hauf**
Barcelona: Vicens Vives, 2011, 536 pp.

Aquest és el segon volum dedicat als estudis sobre la literatura medieval de la sèrie *Panorama crític de la literatura catalana*, coordinat per Albert Rossich, un projecte sense precedents, que es presenta com la primera col·lecció «que estudia tota la literatura catalana com un *continuum* històric, abandonant enfocaments tendenciosos» (11). Certament, aquest volum, que abraça des de l'inici del segle xv fins al final de l'Edat Mitjana, és un exponent clar de la superació de llacunes i prejudicis que havien condicionat l'interès dels estudiosos per algunes obres o autors.

Així, es documenta el «descobriments» recent d'un grup de poetes contemporanis a Ausiàs March i relacionats amb la cort d'Alfons el Magnànim i de la generació posterior, entre els quals hi figuren escriptors bilingües com Pere Torroella i Francesc Moner; el *Curial e Güelfa* es beneficia de les recerques que s'han dut a terme sobre el sentit de les poètiques ficcions del text i es valoren les proses de Joan Roís de Corella com a conjunt, tot deixant de banda les interpreta-

cions d'aquestes peces com a reflex autobiogràfic i les consideracions que les menystenien en relació amb la poesia de l'autor. De fet, tant de mèrit té la incorporació dels resultats d'aquestes noves investigacions com el fet que el volum permeti resseguir els avenços que s'han realitzat en aquestes matèries, les controvèrsies que s'han deixat enrere i les que encara s'arrossegueuen (l'autenticitat del manuscrit que reporta el *Curial e Güelfa*, però també l'autoria del text; la doble autoria del *Tirant*, així com el lloc de redacció de l'obra) i, finalment, s'hi indiquin els buits bibliogràfics que haurien de donar lloc a nous estudis: una anàlisi de la poesia moral i didàctica d'Ausiàs March, un enfocament transversal sobre la narrativa en vers o la documentació sobre la vida d'Isabel de Villena, per esmentar-ne només tres exemples.

La detecció d'aquestes mancances és una de les qüestions que Rossich destaca a la presentació de l'obra, juntament amb la voluntat de posar a disposició dels estudiosos i del públic general un panorama complet sobre la crítica literària existent, que, en certa mesura, també contribueixi a actualitzar els continguts de les històries de la literatura catalana publicades fins ara.

El volum s'organitza en vuit capítols signats per diferents autors i dedicats als temes següents: Ausiàs March (Robert Archer), la narrativa catalana medieval en vers (Annamaria Annicchiarico), *Curial e Güelfa* (Antoni Ferrando), *Tirant lo Blanc* (Albert Hauf), Jaume Roig (Annamaria Annicchiarico), Isabel de Villena (Albert Hauf), Joan Roís de Corella i la literatura a la València de la segona meitat del segle xv (Tomàs Martínez) i la poesia contemporània i posterior a Ausiàs March (Sara Vicent).

Cadascun consta d'un estat de la qüestió, una bibliografia selecta i una antologia dels estudis crítics més representatius. En cada cas, el nombre de fragments que recull l'antologia varia convenientment segons el pes bibliogràfic del tema, des de cinc fragments per a Jaume Roig i cinc més per a la poesia coetània i posterior a March fins a quaranta per al *Tirant lo Blanc*, una dada rellevant a l'hora d'avaluar l'atenció que han rebut aquestes matèries al llarg de la història.

Precisament per això convé destacar l'encert de la inclusió del capítol final sobre dos generacions de poetes del segle xv (amb una bibliografia que reporta novetats aparegudes el mateix any que l'obra ressenyada) i el que versa sobre el conjunt heterogeni format per les narracions en vers (fins i tot amb referències a les edicions en línia del RIALC, molt pràctiques de consultar). Es troba a faltar, però, el capítol corresponent en prosa, sobretot la que s'escriu a la segona meitat del segle xv fora de València, atès que autors com Bernat Metge i Anselm Turmeda tenen un lloc al primer volum de la col·lecció i les dues grans novel·les cavalleresques catalanes, juntament amb Isabel de Villena, Joan Roís de Corella i els seus contemporanis (Bernat Fenollar, Jaume Gassull, Joan Moreno) ja es tracten en aquest.

Així, a més de difondre la producció d'escriptors com Pere Pou i Pere Joan Ferrer, s'evitaria que Francesc Alegre figurés només en una llista de poetes relacionats amb Torroella (483); que en la breu introducció a la figura de Romeu Lull ni tan sols s'esmenti el *Despropriament d'amor* (que compta amb diverses edicions, les dues darreres a cura de Torró 1987 i 1996); que Francesc Moner només sigui estudiat com a poe-

ta, en relació amb el *Bendir de dones* (75, al capítol sobre les narracions en vers, on també apareixen les edicions i estudis sobre l'autor que devem a Cocozzella), una de les obres que probablement el fa mereixedor de constar al costat de Jaume Roig en el si del debat pro- i antifeminista (338) i que, a la presentació de l'autor al darrer capítol, *L'ànima d'Oliver*, la seua prosa principal en llengua catalana, es qualifiqui de «poesia extensa» (489).

La informació sobre els autors que, com Moner, retrobem en diferents punts del llibre es pot recuperar fàcilment gràcies a l'ús de l'índex alfabètic, que esdevé encara més necessari a causa de l'absència de divisions en apartats diferents a les introduccions que precedeixen les antologies. Segurament el lector no especialitzat també agrairia una presentació de les compilacions antològiques més pautada. En primer lloc, la contextualització o anotació dels articles, quan escau, n'afavoriria l'accés i la interpretació per part del públic general. Fins i tot en comentarís com el d'Archer (1997) del «Cant espiritual» d'Ausiàs March (recollit a 52) s'hi podria afegir la composició analitzada. En segon lloc, tret dels estudis sobre el *Curial e Güelfa* (ordenats alfabèticament), les altres antologies crítiques solen agrupar els articles segons classificacions temàtiques que es podrien explicitar mitjançant la titulació i numeració de les seccions. A més, la disposició dels estudis per ordre cronològic també ajudaria a generar discurs i posaria de relleu, un cop més, les visions superades.

De totes maneres, tant la selecció dels articles com de les referències bibliogràfiques donen una visió molt àmplia i completa dels temes tractats i les introduccions que els precedeixen

n'ofereixen unes eines de lectura fonamentals. Tot i que els autors mantenen un to imparcial en el tractament de les qüestions més polèmiques que no gaudeixen d'una solució consensuada, no s'estan de valorar de forma crítica les aportacions dels estudiosos i d'obrir camí per a futures investigacions. Es tracta, per tant, d'una nova fita en l'estudi de la literatura catalana.

GEMMA PELLISSA PRADES

LÍRICA OCCITANA

Beatrice Barbellini Amidei, *Guglielmo IX, «Farai un vers de dreit nien» e l'immaginazione melanconica*, Milà: CUEM, 2010.

Ruth Harvey i Linda Paterson, en col·laboració amb Anna Radaelli, Claudio Franchi, Walter Meliga, Giuseppe Noto, Zeno Verlatto, Christina Zeni, *The Troubadour Tensos and Partimens. A Critical Edition*, Cambridge: Brewer, 2010, 3 vols. («Gallica», 14)

Jaufre Rudel, *Chansons pour un amour lointain*, ed. Roy Rosenstein, adaptació d'Yves Leclair, Gardonne: Fédérop, 2011.

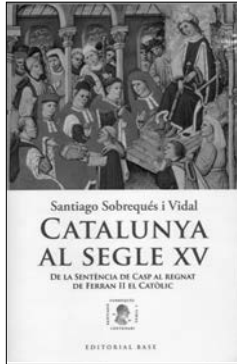
Jean-Marie Fritz, *La Cloche et la lyre. Pour une poétique médiévale du paysage sonore*, Ginebra: Droz, 2011.

Simone Ventura, *Cultura enciclopèdica nell'Occitania dei trovatori: il libro XV dell'Elucidari de las proprietatz de totas res naturals*, Tarnuzze-Barcelona: SISME-Edizioni del Galluzzo-Institut d'Estudis Catalans, 2010 [=2011] («Corpus des Troubadours: Éditions», 1).

Riccardo Viel, *Troubadours mineurs gascons du XIIe siècle: Alegret, Marcoat, Amanieu de la Broqueira, Peire de Valeria, Gausbert Amiel*, París: Champion, 2011.

**Catalunya al segle xv.
De la sentència de Casp
al regnat de Ferran II el
Catòlic**

**Santiago Sobrequés i
Vidal**

Barcelona: Base, 2011, 149 pp.

El 26 de juliol de 1963, Santiago Sobrequés, un dels medievalistes catalans més eminents de tots els temps, participava a l'acte Itinerari històric, un cicle de conferències públiques, organitzat per Òmnium Cultural a la seu de la Societat d'Indústria i Comerç d'Olot. La seva intervenció intitolada «Del compromís de Casp al moviment dels remences» és el punt de partida de *Catalunya al segle xv*. De la sentència de Casp al regnat de Ferran II el Catòlic, obra inèdita i pòstuma de l'historiador, publicada com una de les moltes iniciatives que durant el 2011 han commemorat el centenari del seu naixement.

Catalunya al segle xv presenta el que fou, segons Josep M. Salrach i Marés, «el gran problema de Santiago Sobrequés com a historiador, que va viure en primera persona la Guerra Civil espanyola (la del 1936–39) i la inacabable postguerra» (8): la Guerra Civil catalana de 1462–72. El professor i catedràtic del Col·legi Universitari de Girona no només fa una síntesi històrica de la Catalunya del qua-

tre-cents, sinó que també llança una mirada als regnats de Ferran I, Alfons el Magnànim, Joan II i Ferran el Catòlic, mostrant que aquest conflicte fou el resultat de la complexa situació política, social i econòmica en què estava submergit el Principat d'ençà de la crisi del 1380. A més a més, esbossa les principals causes del conflicte: la rivalitat existent entre les principals branques nobiliàries del país; la lluita entre la Biga i la Busca pel govern de Barcelona; l'agitació al camp entre senyors i pagesos de remença; la greu crisi econòmica que patia Catalunya; l'oposició entre l'ideari autoritari del rei i l'esperit pactista català, i les diferències entre Joan II i Carles de Viana.

Per tal de mostrar al lector el rerefons del conflicte i com s'originà, Sobrequés enceta el volum amb una breu introducció sobre el regnat de Ferran I (1412–16), el primer Trastàmara de la Corona d'Aragó, on es pot copsar l'inici del distanciament entre els estaments catalans i la monarquia, que serà definitiu a partir del regnat del seu successor, Alfons el Magnànim. En els sis capítols que segueixen, l'historiador exposa detalladament l'estructura demogràfica del Principat i les diferents classes socials que hi vivien, amb una gran majoria de població pagesa i menestral. En el camp, 80.000 pagesos eren de remença, lligats al mas i sotmesos a abusos per part dels senyors feudals; a les ciutats, els menestrals aspiraven a tenir un paper destacat en el govern en front dels ciutadans honrats. Pagesos i menestrals coexistien amb les classes posseïdores de la riquesa: d'una banda, els magnats, nobles descendents sobretot de la mateixa família reial; de l'altra, els cavallers, que ocupaven el seu temps en freqüents picabaralles; els

ciutadans (o Biga), que acaparaven l'administració del municipi i se la disputaven amb les classes modestes i les classes mitjanes (o Busca); i, finalment, l'Església, la qual era una veritable societat amb una aristocràcia de prelats i abats, una classe mitjana de canonges i una nombrosa plebs de frares i capellans. Una altra institució present al Principat, la Diputació del General, tenia com a doctrina política el pactisme, fonamentat en el respecte mutu entre el sobirà i les lleis del país. Ferran d'Antequera havia acceptat que qualsevol privilegi o decisió reial atorgats contra el parer de les Corts fossin nuls, amb la qual cosa la Diputació del General es convertí en un organisme amb facultats per vigilar o frenar l'autoritat del rei. Aquest examen de la demografia del Principat i de les diferents classes socials permet a Sobrequés de constatar com en societats de base agrària i d'expansió territorial i marítima com la catalana, el potencial demogràfic és determinant, perquè marca possibilitats i límits i és un poderós indicador de l'estat general de la societat. Sobrequés acaba amb un balanç de la mala salut econòmica del país: sis anys abans de la sentència de Casp havia fet fallida la poderosa banca barcelonina dels Gualbes, l'única que fins aquell moment havia superat la crisi iniciada ja durant el regnat de Pere el Cerimoniós i, a causa de la manca d'ajuda creditícia catalana, Ferran I hagué d'obrir les portes del comerç als florentins i genovesos. Això va provocar que els preus baixessin i que amplis sectors de les classes modestes en sortissin perjudicats.

A la mort de Ferran d'Antequera, el succeí el seu fill, Alfons el Magnànim, a qui Sobrequés dedica el setè capítol. El retrata com un rei absentista, que de-

manava tot sovint subvencions a les Corts (i aquestes li exigien, a canvi, que aturés les peticions dels pagesos) i que amb la seva ambició mediterrània va arribar a ruïnar Catalunya. Els moments més destacables del regnat, segons Sobrequés, foren l'empresonament del monarca el 1435, durant la desfeta de l'estol català i sicilià a la batalla de Ponça, l'alliberament del qual hagué de costejar el Principat; la conquesta de Nàpols el 1442, on va passar la capitalitat de la corona, cosa que va perjudicar encara més el país; i el fet que el 1447, mancat de recursos, Alfons va decidir recuperar el patrimoni reial alienat pels seus antecessors, d'on sortiren les primeres reunions de pagesos de remença per tractar de la redempció col·lectiva de les seves servituds.

El capítol 8, que ocupa la meitat de l'obra, Sobrequés el consagra al regnat de Joan II, fins a l'esclat de la guerra civil el juny de 1462. Aquest monarca, a diferència del seu germà Alfons, es desentengué dels afers mediterranis i només veié en la corona la font de recursos per a les seves reivindicacions sobre Castella i a Navarra. L'historiador dedica uns paràgrafs a l'enfrontament entre Joan II i el seu primogènit, Carles de Viana, el famós empresonament del príncep el 2 de desembre de 1460 i el posterior alliberament gràcies a les autoritats catalanes aixecades contra Joan II. Tot plegat desembocà en la capitulació de Vilafranca, la qual venia a establir una veritable monarquia constitucional. Segons Sobrequés, «el país fou arrossegat a una guerra que no volia pel joc oposat de dues minories intransigents», d'una banda, la dels ultres de la monarquia, que encoratjaven el rei i, de l'altra, la dels revolucionaris radicals que dominaven el Consell

del Principat i volien demostrar que era impossible arribar a un acord amb la dinastia governant. No trigà a sorgir, entre els pagesos més pobres, una facció radical que preconitzava la supressió de tota obligació pecuniària respecte als senyors i ben aviat els primers grups de pagesos es llançaren a la revolta sota el comandament de Verntallat, un donzell de Sant Privat de Bas, a qui l'historiador també li dedica un espai. Acaba fent referència a altres episodis importants com ara la fugida de la reina Joana Enríquez i l'infant Ferran de Barcelona a Girona, on la fidelitat del bisbe Margarit els hi oferí un refugi més segur; la presa d'Hostalric i l'empresonament de Bernat Joan de Cabrera el maig de 1468 per part de l'exèrcit del Principat; l'entrada de l'exèrcit de Joan II, recolzat pels pagesos, per la frontera ponentina, en violació de la capitulació de Vilafranca i, finalment, la presa de Girona per part de les hosts d'Hug Roger III de Pallars i la destitució i exili de dona Joana.

L'obra es clou amb un darrer capítol que tracta dels últims anys de regnat de Joan II i de la política de redreçament de Ferran II. Aquest apartat, afegit per Jaume Sobrequés i Callicó, fill de l'historiador, i Sebastià Riera i Viader, ajuda a complementar i serveix de colofó al llibre de l'historiador. A més a més, ofereix noves dades d'interès sobre el conflicte. S'exposa, per exemple, com Joan II buscà l'ajut del rei francès Lluís XI, al qual li oferí els comtats del Rosselló i la Cerdanya; com també fou recolzat pel seu gendre, el comte Gastó IV de Foix, pels remences i per un ampli sector buscaire; i com, en canvi, a l'altre bàndol, el Consell del Principat rebé l'ajuda del rei de Castella, Enric IV, de la burgesia bigaire i d'un ampli sec-

tor popular mogut per la fidelitat a la memòria de Carles de Viana. Endemés, s'explica que el 13 de juny de 1462 Enric IV renuncià al tron de Catalunya, fet que reforçà la posició internacional de Lluís XI de França i augmentà la seva influència en els afers hispànics, la qual cosa va afavorir Joan II. Llavors els catalans anti-reialistes, alarmats per la possibilitat de caure sota la sobirania de França, enemiga tradicional dels interessos catalans a Itàlia, decidiren d'acceptar com a rei el conestable Pere de Portugal (octubre de 1463). S'empra un subapartat per explicar el govern d'aquest monarca i, tot seguit, el de Renat d'Anjou, duc de Provença, i del seu fill Joan II de Lorena (1466-72) i la lloctinència de Joan de Calàbria, nét de Renat. La Capitulació de Pedralbes (25 d'octubre de 1472) marcà la fi de la guerra. S'anul·là la Capitulació de Vilafranca i el conflicte generat per l'existència de dues Generalitats es resolgué amb la fusió de tots dos organismes.

Les darreres pàgines del volum tracten del regnat de Ferran el Catòlic, que fou vist pels catalans com el sobirà que els podia defensar contra França i que, al Mediterrani, es podia imposar a turcs, genovesos i provençals i restablir les antigues rutes del comerç marítim català. Es fa esment a la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), la qual va crear al camp català unes noves estructures socioeconòmiques que perdurarien durant segles i es detallen quines foren les reformes institucionals de Ferran II. Aquestes foren possibles gràcies a l'acord dels catalans, desenganyats tant del pactisme radical de l'aristocràcia que havia encapçalat la guerra contra Joan II, com de la intransigència dels pagesos i menestrals, que veien en la monarquia un aliat contra els pode-

rosos. Es remarca que l'aspecte més negatiu de la política de Ferran el Catòlic fou la introducció, el 1478, de la Inquisició castellana, la qual acabà essent un instrument de castellanització del Principat. Finalment, es reconta com a partir de 1493 l'economia del Principat es redreçà: es va reconstruir la riquesa agrícola catalana, s'acabà amb els dèficits crònics en els pressupostos de les institucions públiques, s'adoptaren mesures proteccionistes i hi hagué un moderat augment demogràfic.

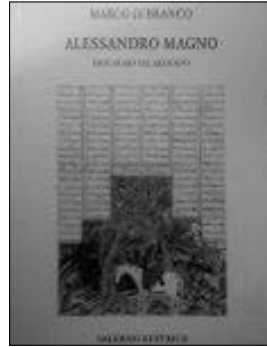
El llibre ens ensenya, en definitiva, la visió particular que tenia Santiago Sobrequés sobre el segle xv català, una època fosca i convulsa que va marcar un punt d'inflexió en la història de Catalunya. El gran mèrit és que ho fa d'una forma detallada, clara, concisa, i entenedora per a qualsevol tipus de lector. Per si fos poc, ho fa emprant, tal i com diu Salrach al pròleg, «un eficaç domini del temps històrico-narratiu, que enganxa el lector i el transporta cap a un clímax de tensió dramàtica que quasi diríem fa reviure l'atmosfera fatal de passions i la ceguera que portà inexorablement a la guerra» (11). A part de servir-nos per recuperar la figura del nostre gran medievalista, el llibre ens mostra una vegada més el mestratge de Santiago Sobrequés i esdevé una valuosa prova de com els grans historiadors no moren mai.

EVA IZQUIERD

METODOLOGIA

Pietro G. Beltrami, *A che serve un'edizione critica? Leggere i testi della letteratura romanza medievale*, Bologna: Il Mulino, 2010.

Alessandro Magno. Eroe arabo nel Medioevo **Marco di Branco**

Roma: Salerno, 2011, 152 pp.

El breu assaig de Marco Di Branco proposa al lector un interessantíssim viatge per la tradició àrab medieval a la recerca de la imatge islàmica d'Alexandre el Gran, un dels protagonistes de la «mil·lenaria vicenda dello scontro, e dell'incontro, fra Oriente e Occidente». La figura d'Iskender (així se'l coneix en el món àrab), en efecte, representa un mite molt difós, des d'Egipte fins a l'Himàlaia: però a través de quines vies, i amb quines peculiaritats, es difongué a la tradició àrab medieval l'extraordinari mite de l'heroi macedoni?

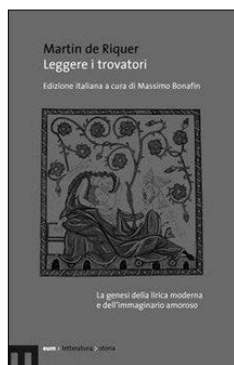
Aquestes són algunes de les preguntes a les quals l'autor intenta —amb èxit, al meu entendre— donar una resposta. Segons Di Branco, a la base del mite d'Alexandre s'hi troba, tant a Orient com a Occident, el *Romanç d'Alexandre* del pseudo-Calístenes: fou a partir d'aquest text grec, probablement a través de la seva versió siríaca, tan sovint traduït al llarg de tota l'Edat Mitjana (se'n coneixen versions en pahlavi, siríac, armeni, etiòpic, copte, àrab i hebreu), que la llegenda del jove príncep ma-

cedoni penetrà per primer cop a l'imaginari oriental. El procés d'assimilació del mite d'Alexandre, tanmateix, es prolongà al llarg dels segles i conegué moments molt diferents, depenent de l'època i de l'ambient: així, per exemple, davant de l'hostilitat de les primeres fonts perses d'època sassànida, que descrivien Alexandre com un conquistador sanguinari (associant-lo fins i tot a Ahrimān, l'esperit maligne de la tradició mazdea), s'oposa la tradició àrab dels segles ix-xi, que fa d'Alexandre un heroi de l'Islam, identificant-lo amb el mític personatge Dhū l-Qarnayn, el «Bicorni», present a la sura 18 de l'Alcorà.

Amb el suport d'un gran desplegament de fonts bibliogràfiques, Di Branco identifica, analitza i comenta les principals etapes de l'evolució de la llegenda d'Alexandre a la tradició àrab medieval, des de les fonts perses preislàmiques fins a les cròniques universals àrabs del segle xiiii, dels comentaris alcorànics que associen Alexandre amb Dhū l-Qarnayn a les llegendes sobre la fundació de la ciutat d'Alexandria, evidenciant-ne cada vegada les principals característiques i peculiaritats. El volum està acompanyat, a més, d'un apèndix textual i d'un petit glossari, molt útil per a qui no estigui familiaritzat amb la història de l'Islam medieval. L'extensa bibliografia, tot i demostrar la soliditat i el rigor de l'exercici de Di Branco, acaba ofegant una mica el text, i això constitueix, al meu entendre, l'única limitació d'aquest interessantíssim volum.

LEONARDO FRANCALANCI

Leggere i trovatori Martí de Riquer

ed. Massimo Bonafin
Macerata: EUM, 2010, 241 pp.

Leggere i trovatori reprèn un dels grans clàssics de la crítica en l'àmbit de la literatura romànica: el pròleg de *Los trovadores* de Martí de Riquer. Com indica el seu títol italià, l'estudi, resultat de les lliçons sobre literatura trobadoresca impartides al llarg dels anys 1942–74 per un dels més grans especialistes en la matèria, és encara una gran guia per llegir els trobadors. El volumet presenta la traducció italiana del text de Riquer, amb algunes actualitzacions, a cura de Massimo Bonafin, de la Universitat de Macerata.

Al llarg d'aquest breu panorama, Riquer repassa cadascun dels elements essencials per entendre la literatura trobadoresca i tot allò que l'envolta. És una introducció excel·lent al cosmos literari de la lírica trobadoresca, accessible i clar fins i tot per als lectors menys coneixedors del món medieval. Hi trobaran des de les dades més bàsiques, com ara el total de peces conservades i de trobadors coneguts o el llistat dels cançoners que les han transmès, que donen unes primeres coordenades per situar-se en un corpus literari ben allunyat de les xifres editorials actuals, fins a l'aprofundiment en molts

aspectes interessants per poder començar a llegir els trobadors.

L'imaginari i la realitat de la figura trobadoresca, plasmada en els protagonistes de la lírica, però reflex també d'uns professionals de la literatura, s'anirà desgranant a mesura que el lector s'endinsa en els successius apartats temàtics, on es toca un ventall molt ampli d'aspectes rellevants, des de la formació dels trobadors, que havia de ser molt considerable per permetre'ls de compondre una lírica formalment rigorosa i la melodia que l'acompanyava, als petits comentaris en prosa, coneguts com a *vidas* i *razos*, que acompanyen els poemes trobadorescos en alguns cançoners, o a les preceptives poètiques que van voler sistematitzar la poètica trobadoresca als segles XIII i XIV. Riquer també dona una visió de conjunt de la temàtica tractada pels poemes trobadorescos, descriu les formes més comunes que adopten, destacant la creació d'una versificació i estrofisme que poden arribar a ser molt complexos, i la consolidació d'un conjunt de gèneres que després van ser la matriu de totes les formes líriques europees. Destaca, per exemple, els diàlegs i debats entre trobadors, que prenen formes diverses (les més habituals la *tenso* i el *partimen*) i també responen a intencions diverses, des de la burla i la sàtira a la discussió sobre temes polítics, de casuística amorosa o poètica.

Aquestes composicions que podríem anomenar «collectives», seguint amb el mateix exemple, fan evident alguns dels aspectes que Riquer subratlla: les relacions que detectem entre diversos trobadors, l'existència de cercles literaris, el caràcter àulic d'aquesta poesia i l'interès dels trobadors per temes molt diversos, que van més enllà de l'expressió de l'amor. És per ai-

xò que és molt important tenir en compte els referents històrics i el model de societat feudal en què vivien els trobadors, de la qual la seva lírica sovint n'és el reflex. A banda dels poemes de tema obertament polític, sobretot en el cas del sirventesos que Riquer va estudiar àmpliament, també l'amor que canten els trobadors era definit a imatge i semblança de les relacions feudals entre un vassall i un senyor, mitjançant una terminologia que es perpetuarà com a expressió de l'amor en la lírica europea.

En molts aspectes, doncs, l'assaig de Riquer conserva una extraordinària vigència i continua resultant una primera introducció als trobadors amena i de gran utilitat. En alguns punts, concrets, però, la recerca que s'ha dut a terme des de 1974, complementa, matisa o en algunes ocasions, contradiu el seu discurs i aquí és on el volum de Massimo Bonafin hagués pogut estar, a més d'una molt bona notícia per al públic italià, una aportació d'abast més ampli. S'hi troba a faltar una actualització bibliogràfica més completa, amb criteris didàctics. Sense desvirtuar el discurs de Riquer, s'haurien pogut incloure, degudament senyalitzats, més precisions basades en aquests quaranta anys de recerca. És a dir, s'hauria d'haver dut una mica més enllà l'actualització que ja es proposava Bonafin. I, sobretot, en actualitzar la bibliografia (on d'altra banda es detecten algunes mancances importants), s'hauria hagut d'aprofitar per guiar el lector que s'acosta per primer cop a la lectura dels trobadors i proposar-li, en un format crític i raonat, els següents títols a consultar per als diversos aspectes que aquest volum enceta.

MARIONA VIÑOLAS I SOLÉ

La faula
Guillem de Torroella

ed. Sara Vicent Santamaria
València: Tirant lo Blanch,
2011, 468 pp.

La filòloga valenciana Sara Vicent Santamaria acaba de publicar la tesi doctoral que, sota la direcció d'Albert Hauf, va dedicar a *La Faula*, l'única obra coneguda del noble mallorquí Guillem de Torroella. *La Faula*, composta segons el model de les noves rimades, es va escriure a mitjan dels anys setanta del segle XIV, amb més precisió el 1374 o poc temps abans. L'autor s'identifica amb el protagonista i narrador d'aquesta «aventura»: Guillem és un jove escuder, raptat per màgia del port de Sóller per una balena encantada i conduït per un papagai cap a una illa fantàstica, on el jove troba la fada Morgana i el rei Artús, amagat del món després de la seva última batalla. A l'hora de retornar a Mallorca, l'escuder rep d'Artús un missatge que haurà de divulgar entre la gent; només si ho fa, el rei podrà superar la malenconia que el manté en un estat de prostració.

El treball de Sara Vicent consta d'un estudi previ i de l'edició crítica de l'obra. El primer dels cinc capítols de l'estudi està dedicat a la família Torrella-Torroella, una

nissaga de cavallers que es van instal·lar a Mallorca arran de la croada de Jaume I, quan l'illa va ser conquerida i incorporada a la Corona d'Aragó. Aquesta família tenia un vincle particular amb la dinastia dels reis de Mallorca, descendents de Jaume II, al qual el Conqueridor havia deixat Mallorca, la Cerdanya i el Rosselló, i la senyoria de Montpeller. La fidelitat dels Torrella als reis de Mallorca es va consolidar amb el casament de Pericó de Torrella (l'avi de Guillem) amb una germana de Blanca de Salelles, dona de l'infant Pagà de Mallorca, germanastre del darrer rei de la dinastia, Jaume III.

La recerca sobre la vida de Torroella compta amb dos documents imprescindibles, publicats per primera vegada per Gabriel Llabrés a principi del segle XX: el testament de Guillem, atorgat a Mallorca l'any 1373, i un codicil afegit al mateix testament a Barcelona el 1375. Guillem de Torroella havia de ser encara molt jove quan va dictar les seves voluntats: no coneixem els motius que van empènyer aquell «donzell» a fer testament, però una hipòtesi molt suggeridora assenyala que pot ser que Guillem estigués a punt d'afegir-se al petit exèrcit de Jaume de Mallorca, fill de Jaume III, que havia entrat a Catalunya amb l'objectiu de conquerir el seu tron gràcies a una victòria militar sobre el Cerimoniós. Si això es pogués comprovar algun dia, es confirmaria que Guillem de Torroella, com tota la seva família, militava en el bàndol dels defensors de la dinastia privativa de Mallorca, ja derrotada a Lluçmajor, i, per tant, quedaria més clar si *La Faula* tenia de debò una finalitat política, com s'explicarà més endavant en aquesta presentació.

El segon capítol de l'estudi ofereix al lector i a l'estudiós una

notable ressenya de temes folklòrics presents en *La Faula*. No és possible concentrar en el petit espai d'una recensió totes les referències que Sara Vicent aplega en aquesta secció del seu treball: paga la pena, però, de llegir amb detinguda atenció aquest capítol, per «col·locar» *La Faula* dins el seu context més proper, és a dir aquells *lais* en llengua francesa o occitana que circula ven en els segles XIII i XIV. Com en *La Faula*, en aquestes noves rimades es trobaven temes i imatges, siguin de procedència culta (la «matèria de Bretanya» amb els cicles d'Artús i dels cavallers de la Taula Rodona), siguin més propers a les llegendes i rondalles populars. En particular, la comparació amb els altres contes fantàstics en què apareixen la fada Morgana, el viatge a l'altre món, els animals màgics (en especial l'animal-guia, que en *La Faula* és el papagai), el jardí i el palau encantat, posen de manifest fins a quin punt Torroella coneixia tota aquesta tradició folklòrica i com en va utilitzar molts elements.

El tercer capítol es fixa en una qüestió particular ja suggerida, d'alguna manera, en l'anterior: l'illa delitosa, a la qual Torroella arriba després del seu viatge nocturn, s'ha d'identificar amb una illa existent en la realitat, o és un lloc fantàstic que pertany més a la literatura o al folklore que a la geografia? D'antuvi Sara Vicent il·lustra les dues tradicions més difoses a l'Edat Mitjana per a la identificació de la mítica Avalon, el recer on el rei Artús es va amagar al final de la seva missió terrenal: l'abadia anglesa de Glastonbury, i l'illa de Sicília. A la vegada, en la identificació d'Avalon amb Sicília, van encontrar-se dos nuclis temàtics diferents: un que veia en Sicília un lloc meravellós i un jardí de de-

lícies, i un altre que considerava l'illa, i sobretot el volcà Etna, on hi havia el palau del rei Artús, un lloc diabòlic i terrible i una porta d'accés als regnes infernals. Com Martí de Riquer, Sara Vicent no posa gaire en qüestió que l'illa on es desenvolupa la narració de *La Faula* sigui Sicília; és clar, tanmateix, que es tracta d'una Sicília transfigurada, que ja no té les característiques d'un lloc real, sinó que esdevé un espai mític i en un cert sentit utòpic, on el protagonista rep un missatge que té la seva autoritat exactament perquè prové d'un món que no té gaire res a veure amb els esdeveniments quotidians.

El quart capítol es pot llegir en paral·lel amb el segon. Si el segon capítol es movia més en el vessant del folklore i dels mites populars, aquest ens condueix al món de les composicions literàries que comparteixen amb *La Faula* el recurs a un repertori de fórmules lingüístiques i temàtiques. La paraula *fórmula* és emprada aquí en el sentit específic de «model pràctic, que [es] podia copiar o imitar fàcilment», o sigui una «estructura lingüística i temàtica estereotipada i preestablerta» (154). El ressò de fonts literàries on es van utilitzar les mateixes fórmules és interessant i suggeridor, així com el criteri del recurs a les fórmules, sobretot lingüístiques, per a la tria entre variants adiafores o per a la reconstrucció de passatges corruptes.

El cinquè i últim capítol de l'estudi afronta una temàtica crucial en el debat crític sobre *La Faula*: és legítima una interpretació de tipus polític o reivindicatiu de l'obra de Torroella, o bé s'ha de col·locar l'obra «només» dins del camp de la literatura moralitzant? En altres paraules, el missatge que Artús encomana al jove escuder Gui-

llem és una reivindicació política contra el Cerimoniós, o no és res més que una *laudatio temporis acti* tan comuna a l'Edat Mitjana? Entre els *riches roys* que gaudeixen d'una alegria injusta, del quals Artús parla al vers 1163, hi ha també Pere el Cerimoniós? En aquest llarg capítol, el lector té la impressió que la lectura política està defensada amb molta més convicció que l'altra; això no obstant, en la conclusió, l'autora admet que «encara no estem en condicions de dir l'última paraula sobre la possibilitat que *La Faula* pugui interpretar-se políticament» (246). En l'últim paràgraf del capítol es troba una afirmació que sembla molt encertada i que potser caldria desenvolupar: «Potser no calga fer aquesta tria entre literatura i política, i la clau de volta de tot el passatge siga una ambigüitat deliberada que enriqueix l'obra» (248).

L'estudi es completa amb un apèndix documental: l'escassa documentació d'arxiu de què disposem (el testament de Guillem de Torroella i el codicil afegit, i tres documents més en què surten uns membres de la família Torrella) demostra que encara tenim una base documental massa feble com per reconstruir amb detalls la vida, la formació i el pensament de l'autor de *La Faula*.

A la p. 257 del volum comença la secció dedicada a l'edició de l'obra. Sara Vicent descriu els testimonis manuscrits que ha fet servir per realitzar-la, i les quatre edicions crítiques que ja s'han publicat. La nova edició crítica que ara tenim al nostre abast sembla molt millor que les anteriors, sobretot per l'ús de criteris clars i uniformes en la reconstrucció del text: l'objectiu era d'«oferir un text rigorós, coherent i comprensible, fi-

xat segons els criteris establerts per l'ecdotica moderna» (461). El manuscrit base és el *Cançonner dels Comtes d'Urgell* (Biblioteca Nacional Res. 48, finals del s. XIV). S'ha de posar en relleu que, a diferència de les altres edicions, els passatges en francès (ja que el rei Artús només parla aquest idioma) estan reconstruïts amb criteris fiables i són molt més comprensibles que en les edicions anteriors. Un ric apartat de notes, un vocabulari, les concordances i una traducció rimada al català modern ajuden el lector en la comprensió de l'obra.

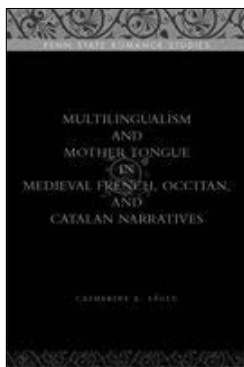
Sense posar en dubte, ni de bon tros, la qualitat d'aquest treball, que està molt ben fet, em permeto assenyalar alguns punts que, al meu entendre, es podrien millorar, sobretot amb vistes a una segona edició. La divisió entre el text de l'obra (301-13) i l'aparat crític (391-408) no ajuda gaire a l'estudiós que vulgui controlar les diverses lliçons dels manuscrits. Es troba a faltar un índex dels noms propis (de persones i topònims), sobretot quan es llegeixen en l'estudi previ els successos de la família Torrella-Torroella. L'opció editorial més incòmoda, però, és —segons el meu criteri— la divisió de les referències bibliogràfiques en deu subseccions, i alhora l'adopció del sistema de citacions per autor-any en el conjunt del volum. Per descomptat és molt oportuna la divisió de les referències entre edicions (completes, parcials i adaptades) de l'obra, i estudis i assaigs consultats; el que no sembla funcionar gaire, en canvi, és la successiva repartició dels estudis en diverses categories: treballs sobre *La Faula*, repertoris folklòrics i literaris, història de Mallorca, fonts literàries, literatura artúrica, tècnica formulària, i un cop més

«literatura, cultura, història, folclore, art». A vegades, el lector no acaba d'entendre amb quin criteri una obra ha estat posada en una llista en comptes d'una altra, i sobretot —quan troba una citació en el text i en vol mirar la procedència— ha de compulsar diverses seccions abans de trobar el títol i la referència que buscava.

En fi, cal agrair a la doctora Sara Vicent la realització d'aquest treball, que permet llegir i entendre millor una obra tan notable com *La Faula*, una mina d'informacions sobre la cultura i les idees polítiques a la baixa Edat Mitjana, i sobretot una aventura divertida i fascinant que, més de sis segles després de néixer, continua enlluernant la fantasia dels lectors gràcies a edicions com la que es comenta en aquesta ressenya.

MARCO PEDRETTI

Multilingualism and Mother Tongue in Medieval French, Occitan, and Catalan Narratives
Cathérine E. Léglu

Pennsylvania: The Pennsylvania State UP, 2010, 237 pp.

Cathérine Léglu va concebre la idea d'escriure aquesta obra en

el context del projecte de recerca interdisciplinari «Multilingualism in the Middle Ages». El llibre participa, doncs, d'un plantejament geogràfic ampli, que inclou l'anàlisi sociolingüística de la literatura de l'Edat Mitjana a França, Anglaterra, Itàlia i els Països Baixos, tot i que l'objecte del seu estudi són principalment textos catalans, francesos i occitans dels segles XII al XV.

L'autora insisteix al llarg del volum en la rellevància no només de la tria lingüística dels escriptors, sinó de les al·lusions (implícites o explícites) al multilingüisme i a les relacions de poder que contenen les obres, sobretot en un moment en què la llengua occitana perd el prestigi cultural de què havia gaudit fins al segle XIV i la prosa literària catalana es desenvolupa de la mà d'escriptors com Bernat Metge, del qual parla al capítol 4, dins de l'apartat dedicat a la política lingüística.

El volum es divideix en tres seccions temàtiques de tres capítols cadascuna. La primera, «Mites del multilingüisme», versa sobre textos literaris (com el *Girart de Roussillon*, el *Guilhem de la Barra* i la traducció occitana de la *Chronologia magna* de Paulino Veneto, *Las Abreujamens de las estorias*) que tracten de la diversitat lingüística com a font de confusió i de conflicte que, paradoxalment, només l'aprenentatge de diverses llengües pot evitar, ja que facilita l'entesa entre personatges que representen concepcions monolingües i uniformes del món. Els «mites» als quals fa referència el títol són la torre de Babel (interpretada com a càstig diví i com a alliberament de la tirania monolingüe, segons explica la psicoanalista Marie Balmary a *Le sacrifice interdit: Freud et la Bible*, 1986), les llengües de foc de la Pentecosta

i la llengua materna. Léglu reflexiona sobre el concepte i les implicacions de la llengua materna als cercles literaris d'Avinyó i de Tolosa al capítol 3, on exposa la teoria de Gary Cestaro sobre la (*m*)other tongue. Cestaro explica que a l'Edat Mitjana la mare no tenia un paper actiu en l'adquisició de la llengua per part de l'infant, ja que se n'ocupava una serventa, generalment no nadiua, que havia après la llengua que transmetia en un procés dolorós de pèrdua de la pròpia identitat. L'espai protegit i exclouent de la mainadera s'oposa a la socialització del xiquet, que s'inicia amb els ensenyaments gramaticals del mestre. Tot i que actualment els sociolingüistes eviten utilitzar el concepte de «llengua materna» a causa de l'ambigüïtat del terme (Carles de Rosselló, Mireia Galindo i Francesc Xavier Vila, «Algunes consideracions sobre l'adequació del terme 'llengua materna'», *Llengua i ús*, 24, 2002, 94–101), l'autora se'n serveix a la resta del llibre perquè la relaciona amb la (dis)continuitat familiar.

La segona secció, «Polítiques lingüístiques», s'inicia al capítol 4, esmentat més amunt, en què es presenta la traducció com a resultat d'un procés de «domesticació cultural» (és a dir, d'adaptació a uns referents coneguts pels nous lectors, monolingües) i s'estudia la tria lingüística a les obres literàries. L'autora crida l'atenció sobre la promoció de traduccions al català per part de la cancelleria a finals del segle XIV amb l'objectiu de forjar una llengua apta per al registre literari, com argumenta detalladament Lola Badia («'Volent viure a vostra consolació e plaer': Metge, Corella and other 14th and 15th century masters of Catalan prose», *Catalan Historical Review*, 3, 2009, 55–68). Entre les grans

traduccions al català, Léglu esmenta la de la *Comèdia* de Dant, sobre la qual Raquel Parera («La versió d'Andreu Febrer de la *Commedia* de Dante: recursos del traductor», *Translatar i transferir: la transmissió dels textos i el saber (1200–1500)*, 2010, 161–78) ha analitzat la utilització dels coneixements lingüístics de Febrer (català, occità i italià) en la traducció i la intenció que perseguia en traduir-la al català i no a la llengua poètica per excel·lència, l'occità. Aquesta aportació complementària l'estudi de Léglu en aquest capítol, centrat en el comentari de dues obres escrites, almenys en part, en català: *Lo somni* de Bernat Metge i el *Fronchino i Brisona*.

Als dos capítols restants de la secció es relacionen els relats medievals de violacions amb les manipulacions (fins i tot en la interpretació dels signes lingüístics) de l'agressor, un príncep foraster, per accedir al poder i, les relacions incestuoses, amb la voluntat d'una continuïtat dinàstica que es basa en el manteniment de les fronteres polítiques i lingüístiques. De fet, a la tercera part («Monolanguage»), s'aprofundeix més en el tractament de la condició de forasters dels personatges, que es posa de relleu tant en la recepció d'una obra literària (com en el cas de la lectura que fa Alegre sobre l'estrangeria del protagonista del *París e Viana* com a «francès», sigui quin sigui l'origen de la novel·la) com en l'actitud dels enamorats de *La Belle Maguelonne* respecte de l'alteritat i la possibilitat de triar la nació amb la qual hom vol identificar-se. Però Léglu encara va una mica més enllà en l'estudi del lligam entre llengua i nació, sobretot al capítol 9, en el qual s'ocupa de la literatura de viatges i on presenta un plante-

jament similar al que trobem en un article de Kenneth Hodges («Why Malory's Lancelot Is Not French: Region, Nation and Political Identity», *Publications of the Modern Language Association of America*, 125, 2010, 556–71).

Precisament la importància d'un estudi com aquest rau sobretot en el plantejament innovador i interdisciplinari, que parteix de la voluntat d'aplicar les teories sociolingüístiques a l'estudi d'una sèrie de textos literaris seleccionats no només per la llengua en què han estat escrits o traduïts, sinó també perquè l'autor hi manifesta una valoració determinada del fet lingüístic. L'obra no presenta un caràcter exhaustiu, al contrari, segurament la llista de textos que s'hi podrien afegir seria molt més llarga que la que s'esmenta al volum i els que hem enumerat en aquesta ressenya; però convida a fer-hi més aportacions que tinguin en compte els factors contextuals (políticsosocials i lingüístics) que condicionen la configuració d'un text literari tot millorant-ne la comprensió.

GEMMA PELLISSA PRADES

HISTORIOGRAFIA I

The Costuma d'Agen: A Thirteenth-Century Customary Compilation in Old Occitan, ed. F. R. P. Akehurst, Turnhout: Brepols 2010 («Publications de l'AIEO», 5).

Stefano M. Cingolani, *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258–1285)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011.

Miquel Parets, *Crònica. Llibre I/1*, ed. M. Rosa Margalef, Barcelona: Barcino, 2011.

Romanç d'Evast e Blaqueria Ramon Llull

ed. Albert Soler i Joan Santanach, Palma - Barcelona: Patronat Ramon Llull-PAM, 2009, 709 pp. («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull», 8)

El volum vuitè de la «Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» (NEORL) ofereix una edició crítica posada al dia d'una de les obres més emblemàtiques del beat, almenys per al lector català. En la primera meitat del segle xx, Salvador Galmés va donar a la premsa dues edicions crítiques de la novel·la: la primera publicada al volum novè de la sèrie «Obres de Ramon Llull» (ORL), el 1914; la segona en «Els Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino, en quatre volums, apareguts entre 1935 i 1954. Tal comapunten en el prefaci, Santanach i Soler han hagut d'afrontar un repte filològic de primera magnitud per millorar i enriquir el text proposat per Galmés, atès que malgrat la fortuna impresa del *Blaqueria*, el text català ens ha pervingut en un sol manuscrit de finals del segle xiv, que a més és acèfal (no transmet ni la invocació, ni el pròleg ni els primers capítols de l'obra), i que Galmés havia editat amb cura i competència.

En efecte, havent conservat tan sols un manuscrit amb el text pràcticament complet de la versió catalana del *Blaquerna*, d'entrada el lector pot estar temptat a pensar que les novetats que una nova edició crítica de l'obra és capaç d'aportar són més aviat minses. Però tan sols cal fixar-se en el títol proposat pels editors per convèncer-se justament del contrari. A 29–30, Santanach i Soler exposen els arguments que els han dut a preferir el terme *romanç* al de *llibre*, la denominació més habitual tant en les edicions anteriorment publicades com en els catàlegs d'obres lul·lianes. De fet, Llull utilitza tots dos termes per referir-se al seu text, però la preeminència del substantiu *romanç* prové de la major precisió a l'hora de definir el gènere de l'obra. Llull denomina el text *Romanç d'Evast e Blaquerna* fins a quatre vegades en el darrer capítol de l'obra i en el colofó, cosa que demostraria que, un cop enllestida l'obra, el beat era prou conscient que havia escrit el que avui anomenaríem una novel·la, encara que fos un «romanç alternatiu», tal com la bategen Santanach i Soler.

Però sense deixar encara el títol, el que més crida l'atenció de la proposta dels editors és la caiguda de la *n* eufònica del nom del protagonista. Aquesta és justament la primera de les novetats destacades que el volum de la NEORL incorpora gràcies als importants avenços que en els darrers trenta o quaranta anys s'han esdevingut en l'àmbit de la filologia lul·liana. El volum d'informació de què avui dia es disposa sobre els trets morfològics i la datació dels manuscrits, la llengua dels copistes, la història de la transmissió de les obres més importants de Llull, les estratègies de difusió i de conservació que el beat va posar en

pràctica, i d'altres aspectes, permet de prendre algunes decisions editorials que Galmés, per la parcialitat de les dades que controlava, no es podia plantejar. Si Santanach i Soler no els tremola el pols a l'hora d'eliminar una *n* eufònica de més de cinc-cents anys d'antiguitat (el manuscrit base de les edicions de Galmés i també de la NEORL, de finals de segle XIV, evidentment ja la incorpora) és perquè coneixen prou bé l'autoritat dels testimonis més antics (de finals de segle XIII), els quals no transmeten la versió catalana del *Blaquerna* sinó les traduccions occitana i francesa del romanç, i la versió llatina del *Llibre d'Amic e Amat*. Bona part d'aquests testimonis es poden relacionar directament amb Llull (vegeu l'apartat III de la introducció, 30–7) i, per tant, no hi ha dubte que la forma *Blaquerna* és el nom original de l'heroi lul·lià.

Així doncs, malgrat una certa migradesa de la tradició manuscrita catalana, que a banda del còdex citat està formada bàsicament per testimonis fragmentaris, la transmissió medieval de la novel·la lul·liana és rica i complexa, com posen de manifest els apartats III i IV (37–47) de la introducció, en els quals Santanach i Soler ofereixen un resum dels aspectes més destacats de la transmissió de l'obra i una breu descripció dels testimonis principals, manuscrits i impresos, que contenen de manera total o parcial el text del *Blaquerna*. La riquesa i la complexitat de la transmissió està lògicament relacionada amb l'existència de fins a quatre versions lingüístiques diferents de l'obra. La comparació entre les diferents versions demostra que en primer lloc la novel·la va ser traduïda a l'occità, i que a partir d'aquesta versió el text es va traduir al francès i al

llatí, tot i que en aquest darrer cas limitat només al *Llibre d'Amic e Amat* (a 48 s'exposa un lloc crític que demostra la dependència de la versió occitana d'un model català i es remet a l'edició crítica del *Llibre d'Amic e Amat* que Soler va publicar el 1995 en «Els Nostres Clàssics» per a més exemples). La iniciativa de les tres traduccions ha de ser atribuïda al mateix Llull. En el cas de la versió francesa, un dels dos manuscrits conservats de finals del segle XII va pertànyer a Pere de Llemotges, el contacte més important de Llull en la seva primera estada a París entre el 1297 i el 1299; el segon és una donació del beat a la cartoixa parisenca de Vauvert, un monestir on es va aplegar una nombrosa col·lecció d'obres lul·lianes. Pel que fa a la versió llatina, es conserva un manuscrit datat el 1289 que Llull va enviar al dux venecià Pietro Gradenigo, amb una dedicatòria que fins i tot podria ser autògrafa. En darrer lloc, el text occità només ha estat transmès per un manuscrit, datable també de finals del segle XIII, i que va pertànyer a Bernat Guerau, un personatge que actua com a representant de Llull en el cobrament d'un donatiu del rei Jaume II de Mallorca el 1284. D'altra banda, també són importants per a la història de la transmissió del text els impresos del segle XVI, bàsicament l'edició catalana completa de la novel·la duta a terme per Joan Bonllavi el 1521, i la nova traducció al llatí del *Llibre d'Amic e Amat* que l'humanista francès Jacques Léfèvre d'Étaples va publicar el 1505.

Com fàcilment es pot deduir de les circumstàncies de la transmissió del text i de les estratègies de difusió emprades per Llull, en un cas com el que ens ocupa la consideració i l'anàlisi minuciosa de la tradició indirecta es fa del tot imprescindible per a l'ade-

quat establiment del text. A banda del nom del protagonista de la novella, la tradició indirecta és essencial a l'hora de superar l'escull més important que presenta l'edició del text: l'acèfalia del ma-

HISTORIOGRAFIA II

David Garrido, *Ferran I «el d'Antequera», un rei de conveniència*, València: Edicions 3i4, 2011.

Hug de Cardona 2, Col·lecció diplomàtica (1407-1482), eds. Ferran Garcia-Oliver, Frederic Aparisi, Noelia Rangel, Vicent Royo, València: Publicacions de la Universitat de València, 2011 («Fonts Històriques Valencianes 42B»).

Hug de Cardona 3, Col·lecció diplomàtica (1407-1482), eds. Ferran Garcia-Oliver, Frederic Aparisi, Noelia Rangel, Vicent Royo, València: Publicacions de la Universitat de València, 2011 («Fonts Històriques Valencianes 42C»).

Pedro el Católico, Rey de Aragón y Conde de Barcelona (1196-1213). Documentos, Testimonios y Memoria Histórica, Saragossa: Institución Fernando el Católico (CSIC)-Diputación de Zaragoza, 2010, 6 vols. («Fuentes Históricas Aragonesas», 52) [Format electrònic.]

MEDICINA MEDIEVAL

Arnau de Vilanova, *Tractatus de humido radicali*, Michael R. McVaugh, Chiara Crisciani i Giovanna Ferrari, Barcelona: Fundació Noguera, 2011.

Lluís Cifuentes i Comamala i Ricardo Córdoba de la Llave, *Tintoreria y medicina en la Valencia del siglo XV: el manual de Joanot Valero*, Barcelona: CSIC, 2011 («Anejos del AEM», 70).

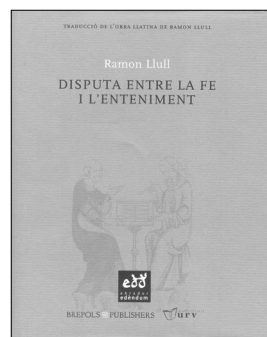
nuscrit base (el ms. Hisp. 67 de la Bayerische Staatsbibliothek, anomenat testimoni A), que recordem que és l'únic manuscrit que transmet l'original català íntegre. Galmés va optar per utilitzar directament el text de l'edició de Bonllavi per suplir aquesta mancança, però no va tenir en compte que la versió francesa sí que reportava els fragments perduts i que, a més, existeix una traducció llatina dels primers 49 capítols de la novella conservada en un manuscrit dels segles XV-XVI (malauradament, el testimoni occità també és acèfal i no conserva els passatges en qüestió). Com que l'edició de Bonllavi, a banda d'adaptar el text als usos lingüístics del seu temps, també el reelabora segons les tendències estètiques i retòriques vigents, Santanach i Soler han preferit assajar una reconstrucció en català modern del text original hipotètic (tot el text afectat s'edita en cursiva) a partir d'una comparació minuciosa de les tres versions existents (vegeu l'apartat V.9 de la introducció). L'apèndix I del llibre ofereix el text reconstruït acarat a les tres versions conservades.

D'altra banda, l'edició incorpora tres apèndixs més que recullen una sèrie de textos nascuts de la peripècia històrica del *Blaquerna*. N'hi ha un, però, que és autèntic. Es tracta del capítol sobre la passió, un fragment que fins ara sovint havia estat considerat apòcrif. Aquest capítol no apareix al manuscrit base, l'únic testimoni de la branca α que transmet el llibre cinquè de la novella. En canvi, tots els testimonis de la branca β sí que el reporten, inclosos els manuscrits occitans i francesos. Santanach i Soler conclouen que el més plausible és que Lluïl l'hagués afegit a l'obra quan va decidir de fer-la circular en occità. Els altres dos apèndixs ofe-

reixen, respectivament, els versicles apòcrifs amb què Jacques Léfèvre d'Étaples va completar la seva traducció del *Llibre d'Amic e Amat*, i les versions de Joan Bonllavi dels dos poemes que inclou el *Blaquerna*, ja que l'humanista va optar per reescriure'ls i modificar-ne la mètrica i l'estructura.

FRANCESC TOUS

Disputa entre la Fe i l'Enteniment Ramon Llull

ed. Josep Batalla i Alexander Fidora
Turnhout-Santa Coloma de Queralt: Brepols-Obrador Edèndum-URV, 2011, 278 pp.

Amb la col·lecció «Traducció de l'Obra Llatina de Ramon Llull» (TOLRL), el primer número de la qual va sortir l'any 2006, l'Obrador Edèndum i l'editorial Brepols van emprendre el projecte de posar a l'abast del públic català no especialitzat l'obra llatina de Ramon Llull. El tercer volum de la col·lecció, dedicat a la *Disputatio fidei et intellectus*, ofereix per primera vegada una edició anotada i una traducció d'aquest diàleg de Llull compost a Montpeller el 1303, que només té tradició llatina: fins ara només es disposava de l'edició crítica de Walter Euler a la col·lecció «Raimundi Lulli

Opera Latina», editada per Brepols (ROL 23/CCCM 115).

Els editors del volum, Josep Batalla i Alexander Fidora, presenten, acarades, l'edició del text llatí i la corresponent traducció catalana. La introducció, les notes a la versió catalana i el glossari de noms i conceptes que es troba al final del volum completen aquesta edició i faciliten al lector l'accés al text i al context.

El text llatí que presenten és una edició revisada del text crític de les ROL: se n'ha modificat la puntuació i s'han corregit i consignat en aparat algunes lliçons errònies (generalment gràfiques i morfològiques, encara que també n'hi ha alguna que afecta el sentit) a partir de tres manuscrits i les dues edicions del XVI i del XVIII, o per conjectura; també s'ha tingut en compte l'edició crítica del *Liber ad probandum aliquos articulos fidei* per als quaranta sil·logismes de la cinquena part de la *Disputatio* que reproduïen literalment els d'aquesta obra. La traducció és al català modern, força fluïda i entenedora. En general, els editors procuren respectar el vocabulari medieval lullià (per exemple, pel que fa als correlatius o al significat concret d'un terme com «product») i utilitzen les notes per justificar la traducció d'alguns termes i el significat de determinats conceptes, en general, a partir de textos de Lull i d'autors medievals que es reporten en català i en llatí. També en nota situen les referències i les relacions del text a altres obres lullianes o a obres d'altres autors.

A la introducció, els editors situen l'obra històricament en el corpus lullià: per a resoldre el problema de les relacions textuais entre la *Disputatio fidei et intellectus* (1303) i el *Liber ad probandum aliquos articulos fidei* (1304), una obra datada amb posteriori-

tat però que és citada a la *Disputatio* i serveix de model argumentatiu a la cinquena part, proposen la hipòtesi d'un material de treball del *Liber ad probandum aliquos articulos fidei* conservat a Montpeller i anterior a la composició final feta a Gènova el 1304. A continuació analitzen el text des del punt de vista del gènere i del contingut i estableixen relacions amb el corpus lullià i amb la tradició filosòfica i teològica. D'aquesta manera, el lector pot situar l'obra, que es presenta com una disputació al·legòrica entre l'Enteniment i la Fe sobre la possibilitat de demostrar la fe per «raons necessàries» (per les regles i conceptes de l'Art), en el marc més general del projecte intel·lectual de Lull i del debat teològic sobre el tema, i pot, d'altra banda, seguir el model argumentatiu del diàleg.

Mostrar que els articles de la fe són demostrables és l'objectiu de l'obra, encara que, en el revestiment literari del text, Lull adopti una posició neutral: en el pròleg, l'autor col·loca l'obra en l'òrbita del debat sobre la possibilitat de demostrar els articles de la fe i, en presentar les posicions dels interlocutors (l'Enteniment sosté que els articles de la fe es poden demostrar amb arguments i la Fe ho nega), diu: «Per part nostra no prenem posició en aquest debat i reservem la decisió per a un enteniment superior» (85). Al capítol final, Lull fa que un ermità pacifiqui els interlocutors i es disposi a presentar el llibre al papa, als cardenals, a doctors i lectors de teologia i als reis per tal que determinin qui dels dos té raó, malgrat que des del punt de vista lògic queda provat que els arguments de l'Enteniment (per tant, les raons necessàries basades en el sistema lullià) són vàlids per a demostrar els dogmes.

ANNA FERNÀNDEZ CLOT

El diàleg en Ramon Lull: l'expressió literària com a estratègia apologetica **Roger Friedlein**

Barcelona: Publicacions de la UB, 2011, 416 pp.

Ramon Lull és un dels autors que més contribueix a enriquir (tant quantitativament com qualitativament) la literatura dialògica, un gènere àmpliament conreat a l'Edat Mitjana. És, doncs, un tema que justifica àmpliament la publicació d'una monografia amb un estudi complet com el de Roger Friedlein.

A l'hora de fixar el corpus dialògic lullià, el primer problema metodològic al qual s'ha hagut d'enfrontar l'estudiós és la delimitació del concepte del gènere en el marc de l'Edat Mitjana, amb el consegüent replantejament de la classificació d'alguns textos. Friedlein remarca que els

ALTRES

Jean Foissart, *Melyador, Roman en vers de la fin du XIVe siècle*, Ginebra, Droz («TLF», 616)

Les genres au Moyen Âge: la question de l'hétérogénéité. Actes du colloque réuni à Pau (novembre 2009), ed. H. Charpentier et V. Fasseur, Vallongue, 2010, 178 pp. («Méthode!», 17)

estudis anteriors havien classificat com a diàlegs textos de natura molt diversa, i es fixa com a primer objectiu reduir aquesta diversitat de sentits i precisar més el terme per garantir-ne l'operativitat. Així doncs, si els estudis precedents havien enfocat la definició del diàleg des del criteri d'autenticitat (és a dir, la veracitat d'un text que se suposava que era la transcripció d'una conversa oral precedent), Friedlein proposa que els principis estructurals del gènere han de ser el criteri central que el defineix. El diàleg és un tipus textual escrit i no pensat per a la representació escènica; té una dimensió situacional (és a dir, un fons escènic o una acció que envolten els intercanvis verbals dels personatges) dins de la qual es produeixen les intervencions d'un nombre limitat d'in-

terlocutors; aquesta dimensió no ha d'esdevenir protagonista del diàleg sinó que ha de deixar que es manifesti el veritable centre d'atenció, és a dir, una interacció argumentativa dels personatges que es produeix gairebé enterament en discurs directe i que permet la fixació dels temes tractats; és una discussió seriosa (segons els criteris de l'època) dels temes tractats; i, finalment, la mesura en què els diàlegs beuen de tradicions antigues, tar-doantigues i patristiques, o el grau de consciència d'aquesta apropiació, no és un tret determinant (a diferència del diàleg compostos en altres èpoques).

Un cop fixats els límits del gènere, Friedlein presenta un corpus de diàlegs lul·lians format per vint-i-sis textos escrits entre 1275 i 1314, i n'estudia els més representatius. Aquest període de temps abraça tota la vida creadora de Lull perquè, com remarca l'autor, malgrat que els elements literaris perden pes a mesura que passen els anys, el cas del diàleg és una excepció, ja que el beat no deixa mai de conrear-lo. Amb l'objectiu d'oferir «una visió de conjunt del diàleg lul·lià en les seves manifestacions essencials» (76), Friedlein analitza extensament el *Llibre del gentil* (1274-76) perquè és el diàleg més antic i conegut de Lull, representatiu d'alguns dels seus diàlegs primerencs i ideal per mostrar algunes de les possibilitats estructurals essencials del gènere; seguidament, s'endinsa en el *Liber Tartari* (1288), un diàleg molt innovador des del punt de vista de la disposició jeràrquica dels personatges i de l'estructura del text; a continuació, estudia la *Consolatio Venetorum* (1298) i el *Desconhort* (1295), dues obres que li permeten analitzar la figura de Lull com a interlocutor; després, se centra en les *Oraci-*

ons e contemplacions de l'enteni-ment (1274-76) perquè considera que presenten el *jo* d'una manera excepcional; finalment, estudia la *Disputatio Fidei et Intellectus* (1303) com a text representatiu de les mostres tardanes i més breus del gènere a l'obra lul·liana. A l'apèndix, Friedlein completa l'anàlisi amb una descripció clara i breu de la resta de textos que constitueixen el corpus dialògic del beat que proposa.

A falta d'un estudi sistemàtic d'aquest gènere a l'Edat Mitjana, l'estudiós alemany adverteix que només pot oferir una proposta d'anàlisi de l'opus dialògic lul·lià, que és també un exemple d'anàlisi del diàleg medieval. Arriba a la conclusió que els diàlegs de Lull són construïts a partir de recursos propis de la tradició dialògica medieval però que, més enllà de la pura adscripció a aquest gènere, tenen una sèrie de trets comuns i originals que permeten esbossar una caracterització específica per al diàleg lul·lià. El primer tret que singularitza els singularitza és la rellevància de l'ordre i la construcció mecanitzada dels textos, que es manifesta, en el pla paratextual, en la repetició dels títols, dels noms dels capítols i de les seccions i, en l'àmbit de les tècniques narratives i de la sintaxi, en la repetició d'esquemes narratius, de tipus de parlaments i de frases de construcció idèntica. La segona característica destacable és el que Friedlein anomena el «caràcter reductiu i antimimètic» (305) del tractament del temps, de l'espai i dels personatges, entre els quals distingeix tres tipus: personatges tipificats, el personatge de l'autor amb un nom individual i les personificacions. Si bé el lul·lista alemany reconeix que aquests trets també participen de l'estètica d'altres textos de l'època, considera que

EDICIONS D'AUTORS CATALANS MEDIEVALS

Bernat Desclot, *Llibre del rei en Pere*, ed. Stefano Cingolani, Barcelona: Barcino, 2010.

Bernat Metge, *Llibre de Fortuna i Prudència*, ed. Lluís Cabré, Barcelona: Barcino, 2010 («ENC», B-30).

Curial e Güelfa, ed. Lola Badia i Jaume Torró, Barcelona: Quaderns Crema, 2011.

Ramon Lull, *Llibre de meravelles I*, Lola Badia (dir.), Xavier Bonillo, Eugènia Gisbert i Montserrat Lluch, Palma: Patronat Ramon Lull, 2011 («NEORLL», 10).

Pere Torroella, *Obra completa*, ed. Francisco J. Rodríguez Risquete, Barcelona: Barcino, 2011, 2 vols. («ENC», A-70).

Bernat Metge, *Book of Fortune and Prudence*, trad. David Barnett, Barcelona: Barcino, 2011.

en l'obra de Lull hi apareixen d'una manera molt més radical i que remetent a l'Art (un sistema que, recordem-ho, també pretén reduir la multiplicitat complexa dels fenòmens als conceptes simples que el fonamenten).

Tots aquests recursos estan al servei del propòsit que guia tota l'obra del beat: presentar una determinada posició apologètica (que no és altra que la «primera intenció») i que, per tant, consisteix a demostrar els articles de fe i defensar la unitat de la veritat) i de comunicar aquesta posició d'una manera clara i eficaç. Per tant, Lull fa un ús de la bellesa retòrica al servei de la veritat, subordinat a l'objectiu de fer que Déu sigui conegut i lloat pels homes. La racionalitat de l'apologètica lul·liana suposa parcel·lar el camí cognoscitiu en etapes formulades a base de preguntes concretes i implica que la realitat, en aparença caòtica, quedi reduïda als conceptes fonamentals que es manifesten a través de l'*ordo* dels textos. En aquest sentit, Friedlein conclou que és precisament el diàleg el gènere que li dona més possibilitats de procedir d'aquesta manera i de representar argumentativament la qüestió que ha de ser posada en pràctica pels receptors.

En intentar superar les mancances bibliogràfiques que assenyala, Friedlein ha ofert un nou enfocament en l'estudi del gènere dialògic, a partir del qual es podran produir, en un futur, estudis monogràfics dedicats als diàlegs medievals i una articulació tipològica fonamentada en les funcions textuais. Des del punt de vista de l'aportació al lul·lisme, Friedlein demostra que la producció dialògica és original perquè posa en joc els principis estètics de la *pulchritudo* i l'*ordo* (principis que Lull considera fonamentals en la *Rethorica No-*

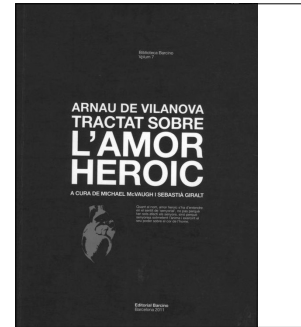
va) en el tractament dels interlocutors, dels escenaris, de les accions, de la presentació d'opinions oposades i de les dinàmiques de persuasió, tot al servei de la primera intenció. I és que l'estudi de Friedlein demostra, una vegada més, que Lull té un coneixement i un domini absolut de tots els gèneres que cultiva, però que l'ús que en fa no deriva d'una idea de literatura, sinó d'un concepte cristià de la veritat. Per tant, el beat juga i transforma els elements literaris per persuadir el lector i conduir-lo cap a l'assumpció dels articles de la fe cristiana i cap al compliment de la primera intenció: estimar, recordar i entendre Déu.

Així doncs, podem considerar que Roger Friedlein fa una aportació cabdal, tant en el camp del lul·lisme com en l'estudi del diàleg medieval, i que la traducció catalana presentada per la col·lecció «Blaquerna» significa un pas endavant en el camp dels estudis medievals catalans, perquè facilita l'accés dels filòlegs del nostre país a un estudi imprescindible per entendre la literatura de Ramon Lull.

MIREIA MARTÍ TORRAS

Tractat sobre l'amor heroic Arnau de Vilanova

ed. Michael McVaugh, trad. Sebastià Giral
Barcelona: Barcino, 2011, 81 pp.

El *Tractat sobre l'amor heroic* d'Arnau de Vilanova (1240–1311), que ara es publica al setè volum de la «Biblioteca Barcino», amb traducció catalana acarada, és un testimoni molt interessant de l'especialització que van anar desenvolupant les universitats europees al llarg del segle XIII, més enllà de les disciplines clàssiques, i d'un nou interès per conceptes diferents de la malaltia i la manera de guarir-la. Tot i que l'estudi de la medicina medieval comptava sobretot amb precedents empírics, en aquest període s'havien incorporat noves autoritats com ara el *Pantegni* d'Alí Abbàs o el *Cànon* d'Avicenna. Arnau de Vilanova, professor a la facultat de medicina de Montpeller durant els anys 1291–1301, va ser pioner en l'ensenyament extracurricular de la nova metodologia.

L'estudi mèdic de l'amor obsessiu i les conseqüències físiques i psíquiques dels qui pateixen aquesta malaltia provenen ja de temps antics, almenys des del segle I dC. Així doncs, tenim referències a l'*amor hereos* (tal com és coneguda aquesta «afecció») ja des de Valeri Màxim, Apià o Plutarc, però el concepte no va ser introduït com a

problema mèdic en l'Occident llatí fins el *Viaticum* de Constantí l'Africà (c. 1075). Aquest tractat exposava els tres aspectes més rellevants de la malaltia: la causa, els símptomes i el tractament, una estructura que, amb alguns matisos, segueix Arnau de Vilanova. L'obra es va difondre a l'Edat Mitjana sota el nom de Constantí, però sembla que és una traducció i reelaboració de l'original àrab del Zād al-musāfir d'Ibn al-Jazzār (segle X). També es contempla la possibilitat que Constantí prenguéssim com a model una obra grega de finals del segle X o començaments de l'XI, l'*Ephodes*. A banda d'aquest precedent, la introducció també s'ocupa de l'origen del terme *hereos*, per al qual se'ns remet a l'estudi de Lowes sobre el *The Loveres Maladye of Hereos* de G. Chaucer, que en confirma la derivació del mot grec ερωος a *hereos*. Un cop introduït el concepte a Occident, l'estudi de l'*amor hereos* es va desenvolupar gràcies a la literatura d'especialització psicològica, sobretot a partir del *Liber de anima seu Sextus de naturalibus* d'Avicenna, traduït per Domingo Gundisalvo al segle XII.

La breu introducció situa, doncs, el tema d'estudi d'Arnau de Vilanova en el context històric de l'evolució de les ciències mèdiques i dels tractats que la transmeten i en mostra la importància. El gran valor d'aquest volum, però, rau en donar accés per primera vegada al públic català al text llatí d'Arnau. Cal destacar, a més, que la traducció de Sebastià Giralt és la primera que es publica en qualsevol llengua. El traductor exposa curosament els criteris en què s'ha basat, amb el propòsit de respectar al màxim l'estil original, fent-lo però accessible al lector actual. Tal com s'indica en algunes anotacions marginals, ha hagut d'ometre

fragments del text llatí per problemes de deturpació textual, que en feien impossible la comprensió. A més, aquesta versió catalana acompanya cadascuna de les quatre parts que divideixen el tractat amb uns subtítols que no apareixen a l'original llatí, però són una bona ajuda a la lectura.

En el seu tractat, Arnau fa una definició racional del procés de l'enamorament i de les causes i els efectes que té. Així, caracteritza la malaltia de l'amor com la fallida en cadena de diverses facultats físiques i mentals de l'individu que experimenta el sentiment en qüestió, que afecta sobretot les facultats estimativa i imaginativa. També resulta interessant la interpretació del mot «heroic» com a qualificatiu de l'amor: si el terme original és *amor hereos*, d'on prové la forma *heroicus* que fa servir Arnau? L'autor sembla justificar-ho perquè l'amor és de mena senyorial i, per tant, actua de tal manera que sotmet l'ànima segons vulgui i, en conseqüència, el cor de l'home. Un altre aspecte rellevant és el plantejament de la simptomatologia, que combina aspectes físics i psicològics del trastorn, tal com l'anomena Vilanova entre d'altres mots; a tot això, s'inclou un darrer apartat amb els remeis aconsellables, sempre des del vessant psicoterapèutic, fonamentats en principis galènics relatius a la compensació dels humors que s'han desequilibrat en el malalt.

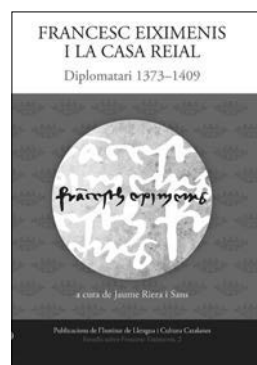
Es tracta, doncs, d'un llibre que finalment dona accés al públic català a un tractat d'un dels grans metges medievals, molt rellevant per conèixer l'evolució dels estudis mèdics universitaris i també la teoria d'un mal que, més enllà de la ciència mèdica, va tenir una gran influència a la cultura i la literatura medie-

val. De manera entenedora, situa el lector en aquest context científic i històric, abans d'oferir una traducció molt acurada del text arnaldic, amb notes que aclareixen el sentit de la terminologia tècnica. És, per tant, una gran iniciativa de l'editorial Barcino, dins d'una col·lecció que es va configurant com un referent de la divulgació rigorosa.

MARIONA VIÑOLAS I SOLÉ

Francesc Eiximenis i la Casa reial. Diplomatarí 1373-1409

Jaume Riera i Sans

Girona: Publicacions de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes, 2010, 84 pp.

La commemoració del sisè centenari de la mort de Francesc Eiximenis, el passat 2009, ha estat el tret de sortida per a l'aprofundiment de l'estudi rigorós de la vida i obra del menoret gironí. Un dels primers fruits d'aquesta empresa és la publicació del diplomatarí que avui comentem. Jaume Riera i Sans, amb la col·laboració de Jaume Torró Torrent, aplega 107 documents (molts d'ells inèdits) que mostren la relació d'Eiximenis amb la Casa reial catalana i confirmen o desmenteixen algunes de les

dades que la bibliografia va repetint des de fa més d'un segle.

En la introducció a la col·lecció de documents, Riera ens adverteix de la necessitat de la recerca documental exhaustiva per als estudis sobre la història de la literatura. La manca de mèto-de en el buidatge d'arxius i fins i tot l'absència de referències a la documentació històrica en la tasca dels professionals de la literatura ha tingut com a conseqüència la transmissió d'errors o inexactituds en la construcció de la biografia de Francesc Eiximenis. Per aquest motiu, en aquest diplomatarí se'ns presenta la documentació fonamental per establir la relació que el frare franciscà mantenia amb els reis Pere III, Joan I i Martí I i els membres de la seva família. L'estudi documenta i comenta dades biogràfiques tan fonamentals com els graus i càrrecs obtinguts al llarg de la seva vida o la datació de la mort.

Riera critica severament la manca d'investigació documental o l'edició arbitrària, incompleta (i a vegades errònia) dels documents referents a la biografia d'Eiximenis amb una curiosa presentació dels documents. Per a cada document, indica si és inèdit o desconegut fins aleshores, si la bibliografia anterior l'ha citat malgrat que no hagi estat editat, o bé si ja ha estat editat (i llavors n'identifica l'edició i la qualitat corresponents). També acompanya aquesta col·lecció documental amb dades que la situen i contextualitzen, aportant així la informació necessària perquè pugui interpretar-se correctament. A banda d'aportar dades per construir una biografia d'Eiximenis, Riera també en dedueix certs trets del caràcter i de personalitat del menoret (que, diguem-ho també, és potser la part menys lli-

gada als documents de l'estudi i, per tant, més oberta a una discussió).

Així doncs, amb l'ajuda de la guia de lectura que ens ofereix l'autor podem comprovar fets rellevants per entendre la figura d'Eiximenis, com ara la negativa a esdevenir confessor de Joan I, malgrat la insistència del rei; la gran quantitat de compensacions econòmiques que rebé per desenvolupar la tasca de conseller i mediador en afers de la corona, tot i formar part d'un orde amb vot de pobresa; el posicionament envers el Cisma d'Occident; la importància del títol de Patriarca de Jerusalem; el nomenament com a administrador episcopal del bisbat d'Elna —que no s'ha de confondre amb l'obtenció del bisbat, com es pensava fins ara—; i la datació de la mort el 23 d'abril de 1409. La lectura dels documents que presenta aquest volum també confirma elements apuntats per nombrosos estudis sobre la vida i obra d'Eiximenis, com ara les intencions i posteriors conseqüències de les seves premonicions sobre l'extinció de les monarquies cristianes, la importància que la seva presència en els afers de la Casa reial o els vertaders interessos darrere la confecció de les seves obres.

La col·lecció documental que recull el present diplomatarí es clou amb les abreviatures i la bibliografia citada, i un índex toponímic i antroponímic que ens acaba d'il·luminar sobre la localització i la contextualització dels escrits editats. Un volum indispensable per aprofundir en l'estudi de les obres de Francesc Eiximenis i la construcció d'una biografia rigorosa.

GEMMA CLARISSÓ

Poésies

Oton de Grandson

ed. Joan Grenier-Winther
París: Champion, 2010,
648 pp.

L'editorial Champion presenta, a càrrec de Joan Grenier-Winther, professora de llengua i literatura franceses a l'University of Maryland (Washington State University), l'obra completa del poeta Oton de Grandson (c. 1340–1397). Cal celebrar d'entrada aquesta nova edició crítica del poeta francès, perquè és la primera vegada, des que Arthur Piaget en publicà l'obra completa el 1941 (Librairie Payot), que s'apleguen tots els poemes de Grandson en un volum, amb voluntat de conjunt i anàlisi crítica. D'altra banda, aquesta nova edició té en compte tots els còdexs coneguts amb obres de Grandson i augmenta, respecte de l'edició de Piaget, el nombre de manuscrits consultats per a l'establiment del text. A més, com que el llibre de Piaget és avui pràcticament intrombable, la nova edició de Grenier-Winther té el mèrit afegit de rescatar de l'oblit un dels autors més importants de la lírica francesa medieval.

Nascut a la Savoia, en una família de l'alta noblesa del Vaud, la vida d'Oton de Grandson es-

tigué marcada pels seus fets d'armes, dels quals destaca la participació en diverses campanyes angleses. Estigué al servei del duc de Lancaster i després d'Amadeu VII de Savoia, en la mort del qual se l'acusà d'haver estat implicat. Malgrat que Grandson tingué primer el suport del rei d'Anglaterra, després del rei de França, i que l'afer no prosperà, anys més tard el cavaller Gérard d'Estavayer persistí en l'acusació i el reptà a un combat singular a ultrança. Grandson, ja gran, morí de resultes de l'enfrontament.

Hereu de Guillaume de Machaut, Grandson en privilegià determinats motius i n'estereotipà d'altres, amb tant d'encert en la selecció que es convertí en un autor d'èxit, possiblement el poeta francès més influent de la segona meitat del segle XIV. Els seus poemes marcaren la poesia francesa des del tombant de segle fins a mitjan segle XV i autors com Christine de Pizan i Alain Chartier en foren clarament deutors. D'altra banda, és prou sabut que Grandson gaudí de l'admiració de Geoffrey Chaucer, que li traduí a l'anglès tres poemes i en l'obra del qual deixà traces. En efecte, la poesia de Grandson tingué una gran difusió i fou coneguda arreu, especialment a la Corona d'Aragó, tal com il·lustra un recull de poemes seus compilats al cançoner Vega-Aguiló (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, mss. 7-8).

L'edició de Grenier-Winther va precedida d'un ampli estudi introductor. A la primera part, s'hi detallen els aspectes més destacats de la biografia de Grandson (9-17) i s'hi recullen citacions d'altres autors de l'època que l'esmenten, com Pizan, Chartier, Boucicaut i el marquès de Santillana (17-20). A la segona part, s'hi inclou una llista de tots els manuscrits que

contenen obres de Grandson, amb una breu descripció dels còdexs i del contingut (21-50). La tercera part és una breu anàlisi literària dels poemes (57-65), la quarta un estudi sobre llengua i versificació (67-94), la cinquena un repàs a la petja que deixà Grandson en altres autors, especialment Chaucer i alguns poetes de la Corona d'Aragó, i finalment la introducció es clou amb una bibliografia d'obres consultades. És, en general, un estudi clar i precís, molt acurat en els principals aspectes de la vida i de l'obra del poeta savoia. Tot i així, pel que fa al cançoner Vega-Aguiló i la recepció catalana de l'obra de Grandson, s'hi troba a faltar la bibliografia posterior a *La poésie française en Catalogne* d'Amadée Pagès (1936).

L'edició comprèn els poemes coneguts de Grandson, entre els quals alguns de Machaut que es difongueren també atribuïts al poeta savoia (139-486). Es deixen per al final (487-544) poemes d'atribució no segura però probable, com ara alguns de transmesos només pel cançoner català Vega-Aguiló. L'editora ha consultat els vint-i-quatre còdexs que contenen poemes de Grandson i, per a l'establiment del text —tret d'excepcions—, ha triat el manuscrit de Lausanne (Bibliothèque cantonale et universitaire, ms. 350) com a base i sis manuscrits més de referència (un d'ells el cançoner Vega-Aguiló), dels quals consigna les variants. La principal novetat respecte de l'edició de Piaget és, com s'ha dit més amunt, l'ampliació de manuscrits estudiats (Piaget només en considerà dos per a l'establiment del text). Així, es tenen en compte manuscrits importants en la transmissió de l'obra de Grandson, pel nombre de poemes que conte-

nen, com el còdex de Filadèlfia (University of Pennsylvania, Van Pelt Library, ms. 902). L'edició és, en conjunt, un treball ben fet, que es complementa (547-638), amb unes taules d'incipits, èxplicits i refranys dels poemes, un índex de noms propis, una llista dels poemes amb els manuscrits on apareixen, una gralla de manuscrits i poemes, una taula-esquema de les «Cinq balades ensuivants» i *The Complaint of Venus* de Chaucer, un rimari, un glossari i un índex de personatges històrics.

En definitiva, el llibre de Grenier-Winther posa per fi a l'abast del públic especialitzat, en una bona edició crítica, l'obra completa d'una de les grans figures de la poesia francesa tardomedieval.

MARTA MARFANY

SABER I CULTURA A L'EDAT MITJANA

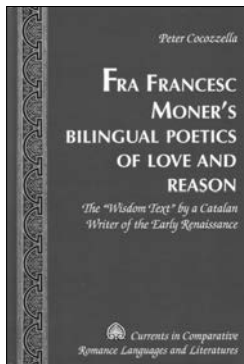
Alfonso D'Agostino, *Il pensiero dominante. La sestina lirica da Arnaut Daniel a Dante Alighieri*, Milà: CUEM, 2009.

Vicent Ferrer, *Quaestio de unitate universalis*, ed. Alexander Fidora i Mauro Zonta, en col·laboració amb Josep Batalla i Robert D. Hughes, Santa Coloma de Queralt: Obrador Edendum - Publicacions UAB - Publicacions URV, 2010.

Linda Paterson, *Culture and Society in Medieval Occitania*, Farnham: Ashgate Variorum, 2011.

Martin Aurell, *Le chevalier lettré: savoir et conduite de l'aristocratie aux XIIe et XIIIe siècles*, París: Fayard, 2011.

**Fra Francesc Moner's
Bilingual Poetics of Love
and Reason. The «Wisdom
Text» by a Catalan Writer
of the Early Renaissance**
Peter Coccozella

**Nova York: Peter Lang,
2010, 230 pp.**

L'any 1970 l'editorial Barcino va publicar a la col·lecció «Els Nostres Clàssics» les obres catalanes de Francesc Moner editades per Peter Coccozella, que a la introducció de l'obra reivindicava la figura de l'escriptor com un dels autors catalans bilingües més representatius de la segona meitat del segle xv, malgrat el tractament poc favorable que havia rebut per part de la crítica. El 1991 Coccozella va reprendre la tasca d'edició del corpus moneirià amb la publicació de l'estudi i els textos de les composicions poètiques castellanques de l'autor (*Obras castellanas*, Nova York: Edwin Mellen, 2 vols.) Quedaren fora de l'objecte principal d'estudi de l'obra els escrits castellans en prosa, com *La noche* (editada l'any 1966 a la tesi doctoral de Coccozella) i el *Tratado sobre la paciencia*, el qual s'edita en un apèndix a l'estudi que ressenyem (179–81), acompanyat d'una traducció a l'anglès (181–84).

És precisament l'anàlisi del

Tratado que serveix a Coccozella per introduir un dels grans temes que es desenvolupen al llarg de *Fra Francesc Moner's Bilingual Poetics of Love and Reason*: el paper que Moner confereix a la raó respecte de les emocions en la construcció d'una teoria amorosa que evoluciona al llarg de la producció literària de l'autor. De manera que, si bé en textos com el *Tratado* hi predomina un to marcadament racionalista, en què es mostra confiança en la raó com a guia per a l'home (com la Filosofia de Boeci); en altres obres, a causa de les limitacions que se li atribueixen, no condueix a la salvació. Ho il·lustren les paraules que l'allegoria de Razón adreça al protagonista de *La noche* als peus de la torre més alta del castell on es troben: «hay una portera, Fe, cuyo gesto resplandece tanto que me ciega la vista. Assí que si entrar quieres, havrásme de perdonar porque ende yo no sabría guiarte» (Coccozella 1966: 200). El discurs de la Raó ha d'acabar sent substituït per la contemplació divina. Coccozella considera que el que ell anomena «crisi de la raó» marca un punt d'inflexió en l'obra de Moner. Aquest fenomen ja l'esmentava a *Obras catalanes* (41–2): dins de l'etapa de maduresa de l'autor distingia una «fase logicista», en què la raó s'imposava a l'amor; i una «fase d'introspecció psicològica», en què es produeix l'anàlisi interior de les emocions del protagonista.

De fet, Coccozella sistematitza al nou estudi els conceptes que conformen el pensament de Moner a partir dels seus textos, tot aprofundint en aspectes que tot just apuntava en els treballs anteriors i verifica hipòtesis que hi havia suggerit, com la importància de la influència del *De consolatione philosophiae* de Boeci en *La noche*, el *Bendir de do-*

nes i *L'ànima d'Oliver* (Coccozella 1970: 47, 74 i 1991: v. 1, 45). A més, abandona el tractament de les obres de Moner segons uns criteris cronològics controvertits per una ordenació de menor a major complexitat dels escrits, que situa *L'ànima d'Oliver* abans que la polifacètica *La noche*, que havia datat com anterior al *Bendir* i a *L'ànima* (Coccozella 1970: 39).

La interpretació de *La noche*, doncs, ocupa una posició central al llibre, especialment al segon capítol, dedicat a descriure la dimensió metafísica del corpus moneirià. L'acció principal de *La noche* té lloc en l'atmosfera al·legòrica d'un castell, on les passions de l'ànima esperen el protagonista, malalt d'amor, per dialogar-hi. A través de l'ascensió aparent per l'escala del castell (que representa l'apetit sensitiu) l'enamorat es pensa que avança en el camí de l'autoconeixement, mentre que, en realitat, *La noche* és el relat d'una caiguda, del desengany, al capdavant necessari per salvar-se.

Moner articula la trama en tres etapes que es corresponen als tres tipus de vida contemplativa, que també apareixen a la *Scala de contemplació* d'Antoni Canals: la via purgativa (la confrontació amb les passions durant l'ascensió al castell), la il·luminativa (el sermó instructiu i exhortatiu de Razón al capdamunt de l'escala) i la unitiva (l'intent, en aquest cas frustrat, del protagonista de contemplar l'Ésser Suprem dalt de la torre d'homenatge, quan, primer una àliga i després Cuidado, el fan caure més enllà de les muralles del castell). És la caiguda final que permet a l'enamorat prendre consciència del seu estat (anagnòrisi).

Per tant, en el procés de guàrdia del protagonista de *La noche* la intervenció de Razón i Cuidado és fonamental, en tant que representen les dues dimen-

sions metafísiques del text: el fenomen de naturalesa cognitiva i la consciència de la part fosca i incompreensible de l'ésser humà, respectivament. És en aquest sentit que Cocozzella parla de *wisdom text* per referir-se als escrits de Moner i destaca la forma de compendi que assumeixen les dues obres majors en prosa de l'autor: *La noche*, però també *L'ànima d'Oliver*.

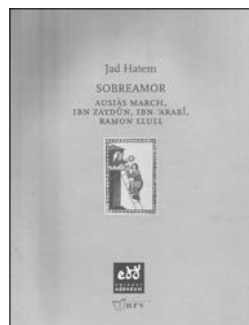
Sense ànim d'exhaurir-los, caldria assenyalar que l'estudi tracta amb deteniment altres temes característics del pensament monerià, que mai no entra en conflicte amb la doctrina cristiana. Alguns d'aquestes temes són: les fonts de l'autor i el procés d'assimilació al qual les sotmet, la funció de Fortuna, el naturalisme (segueix Pedro Cátedra, *Amor y pedagogía*, 1989), el tractament del discurs misogin, el lliure albir, l'amor hereos, la utilitat de la distinció entre «hombre sciente» i «docto varón» per explicar els textos de Moner, la Trinitat i la influència de la Devotio Moderna en el nostre autor.

Si bé encara hi ha llacunes importants en l'estudi dels autors catalans de la segona meitat del xv, la publicació recent de *Fra Francesc Moner's Bilingual Poetics of Love and Reason* de Peter Cocozzella i l'edició de l'*Obra com-*

pleta de Pere Torroella per Francisco Rodríguez Risquete a «Els Nostres Clàssics» (2011) són una notícia excel·lent per als interessats en la literatura medieval.

GEMMA PELLISSA PRADES

Sobreamor: Ausiàs March, Ibn Zaydûn, Ibn 'Arabî, Ramon Llull
Jad Hatem

ed. i trad. Elena de la Cruz Vergari
Santa Coloma de Queralt:
Obrador Edèndum - Publ.
URV, 2011, 114 pp.

En aquest brillant assaig, l'autor ofereix al lector una interessantíssima reflexió sobre les diferents implicacions filosòfiques del concepte de *sobreamor*, tal i com apareix tractat a l'obra de quatre eminents figures (dos filòsofs, Ramon Llull i Ibn 'Arabî, i dos poetes, Ausiàs March i Ibn Zaydûn) de l'àmbit peninsular medieval.

Caracteritzat per un tall marcadament filosòfic, aquest treball analitza les formes —en alguns casos semblants, en altres diametralment oposades— en què el concepte de *sobreamor* es manifesta a l'obra d'aquests quatre autors: el procés de sublimació, anomenat per Hatem «reducció a l'amor pur», operat

per Ausiàs March en els *Cants de mort*; les posicions filosòfiques dels andalusins Ibn Zaydûn i Ibn 'Arabî, que veuen en l'amor el fonament, respectivament, d'una mística profana («la religió que professo és l'amor que sento per tu») i d'una mística «sagrada» («Professo la religió de l'amor [...], l'amor és la meva religió i la meva fe»); i finalment les posicions cristocèntriques de Ramon Llull i la seva idea del «desig» de Déu.

Amb aquest text, Jad Hatem ens guia a l'exploració d'un espai, comú a les tradicions islàmica i cristiana, on conflueixen, a mig camí entre poesia, filosofia i religió, les dues línies divergents en què es manifesta l'amor «excessiu» o *sobreamor*: l'una, que del desig mena cap a l'absolut i la follia; l'altra, que condueix a la sublimació de l'amor i a l'amor pur. En tots quatre autors, en efecte, l'amor «excessiu», al·trament l'acte de «lliurar-se fora mida», es converteix al final en un camí místic a través del qual l'amant pot, d'una manera o altra, apropar-se a Déu, font d'on brolla l'amor més pur. No es tracta, tanmateix, de traçar o resseguir influències directes entre els dos autors àrabs i catalans, sinó més aviat de constatar, a través de les reaccions que l'amor, en la seva accepció més extrema, suscita en cadascú d'ells, la comunió entre poesia i religió («Tot i fer-ho per mitjans diferents [...], totes dues, la poesia i la religió, expressen l'aspiració a l'absolut que tothom duu a dins», p. 39) i, encara més, la substancial universalitat de la condició humana.

LEONARDO FRANCALANCI

«TAST DE CLÀSSICS»

Bernat Metge, *El somni*, versió d'Alba Dedeu, Barcelona: Barcino, 2012.

Isabel de Villena, *Jesús i les dones*, versió de Marta Pessarrodona, Barcelona: Barcino, 2012.

Ausiàs March, *Una Tria*, versió de Josep Piera, Barcelona: Barcino, 2011.

Jordi de Sant Jordi, *Poesia*, versió de Carles Duarte, Barcelona: Barcino, 2011.

Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya

Pere Tomic

ed. Joan Iborra
Catarroja: Afers, 2009, 360 pp.

Les *Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya* foren acabades d'escriure pel cavaller de Bagà Pere Tomic l'any 1438. Força posteriors a les denominades quatre grans cròniques —l'última, la de Pere III, és de finals del XIV—, les *Històries* de Tomic han estat considerades tradicionalment un dels testimonis més importants de la historiografia de l'antiga Corona d'Aragó, i un text paradigmàtic dels canvis polítics i socials d'aquells últims anys de l'Edat Mitjana i primers de l'època moderna. Si les obres del rei en Jaume, de Desclot, de Muntaner i del Cerimoniós eren textos propagandístics posats al servei de la monarquia, que resultava la protagonista indiscutible d'aquests relats, la de Tomic no dubta a desplaçar aquest protagonisme de la reialesa a la noblesa, fent palès el canvi de mentalitat humanística dels nous cronistes, que cristal·litzarà poc després, a casa nostra, en les *Cròniques d'Espanya* de l'arxiver Pere Miquel Carbonell.

Malgrat la seva importància i

l'interès que suscita, però, el llibre de Joan Iborra és la primera edició crítica moderna d'un text que, com s'encarrega de recordar-nos Albert Hauf en el pròleg (9–11), ultra la versió de Gabriel Turell en el seu *Recort* i una edició facsímil de l'edició de 1534 (València: Anubar, 1970), el lector interessat no tenia cap possibilitat d'abordar avui en dia. Cal, doncs, en primer lloc, felicitar-nos d'aquesta edició i felicitar Joan Iborra, llicenciat en Filologia i Història per la Universitat de València i editor, entre d'altres, de textos historiogràfics com el *Sumari d'Espanya* de Berenguer de Puigpardines (València: FIV, 2002) o bona part de l'extensa *Crònica de València* de Martí de Viciana (València: FIV, 2002 i 2005), pel fet d'haver posat remei a aquesta inexcusable llacuna.

Ara bé, l'estudi del text, que ocupa la primera part d'aquest volum, presenta poques novetats. Quant a la biografia de Pere Tomic, que és despatxada en escassament tres pàgines (31–3), destaquen notícies que ja eren ben conegudes, com la seva estreta relació amb els barons de Pinós, el càrrec de batlle que exercí a la vila de Bagà o la seva participació a la batalla de Sant Luri al costat del futur rei Martí, i continuen planant els mateixos dubtes de sempre, com ara el nom de la seva esposa, la situació econòmica de la família els darrers anys o la data de la seva mort, que se suposa que es va produir pels volts de 1481. Pel que fa a la seva obra, tampoc hi ha cap aportació especialment rellevant: més enllà de les *Històries*, se sap que va narrar davant notari la llegenda de *Galceran de Pinós i el rescat de les cent donzelles*, relat que va generar força interès els anys a venir. De fet, és en l'element llegendari

on Iborra posa bona part de l'atenció a l'hora de referir-se a les *Històries* i a la seva finalitat i funció (19–29). Les entrades de Carlemany a Catalunya, l'episodi d'Otger Cataló i els nou barons de la fama o la donació del comtat de Barcelona per part de Lluís el Pietós, rei de França, a Guifré el Pelós, són episodis que a parer de l'editor obeeixen a la voluntat de forjar uns orígens llegendaris, mítics, pel Principat. Orígens que, no se'ns ha d'escapar, atorguen un paper preponderant a l'aristocràcia —sobretot a la família dels Pinós— en comptes de a la monarquia, com era el cas de les velles cròniques medievals («Per primera vegada un text historiogràfic català no s'hi troba subordinat als interessos concrets de la dinastia regnant sinó que esdevé instrument de propagació dels ideals de la noblesa» 28), a causa, potser, afirma Iborra, del canvi de dinastia a la Corona d'Aragó i del bandejament del casal de Barcelona en favor de la nissaga castellana dels Trastàmara.

La intencionalitat política d'aquestes faules fundacionals és ben clara en les *Històries* de Tomic. «La legitimació històrica que emana d'aquests mites, protagonitzats pels membres més destacats de la noblesa, representava un element afavoridor de l'estament aristocràtic en temps d'intensa fractura social» (96). Pere Miquel Carbonell, que comença a redactar les seves *Cròniques d'Espanya* poc abans d'aparèixer l'edició *princeps* de les *Històries*, manifesta la seva voluntat d'acabar amb els mites que havia difós Tomic, i des del púlpit del seu càrrec n'esdevé furibund fustigador, malgrat que «comet, almenys, tantes equivocacions com el model criticat» (38). Malgrat que Iborra no ho comentí explícitament

en el seu estudi, fou precisament l'element llegendari el que afavorí la pervivència de les *Històries* de Tomic al llarg dels segles XVI i XVII en autors com Pere Antoni Beuter, Jeroni Pujades, Andreu Bosch, Rafael Cervera, Esteve de Corbera o Joan Gaspar Roig i Jalpí. Més a favor o més en contra—segons si estan més a prop o més lluny de Carbonell— tots demostren conèixer l'obra tomicana i usar-ne episodis, especialment aquells més llegendaris, ben sovint també amb una clara intencionalitat política.

La segona part és ocupada per l'edició crítica i anotada de les *Històries*. Abans, però, l'editor sotmet el text a un acurat estudi lingüístic (99–139). La tria del ms. A com a manuscrit base està perfectament defensada en la proposta que fa lborra d'*stemma codicum* (54–68), on acaba aquest manuscrit amb els mss. B, C, D, E i F i ens demostra, documentadament però sense enfarregar, que el ms. A és de tots el que sol presentar les millors lectures i, en conseqüència, el que es pot considerar més acostat a l'original de Tomic. Es clou el volum amb diversos apartats complementaris i d'interès: uns apèndixs on es consignen les diferències entre les diverses edicions i el text manuscrit (285–90); una taula comparativa de capítols de l'índex en els testimonis ABCDG i a (291–306), i un índex toponomàstic que pot resultar una eina de cerca ben útil per a estudiosos o simples esperits curiosos (321–49).

L'edició d'lborra és un volum complet i sòlid, acadèmicament impecable. Estructurat en dues parts ben marcades, la primera està dedicada a l'estudi del text, on es tracta la biografia de Tomic i les fonts i la influència de les *Històries*, i la segona a l'edició crítica i anotada d'lborra, amb la

collació de les variants perfectament consignada en notes a peu de pàgina. Si la primera part és una síntesi brillant d'allò més destacat que s'ha anat dient al llarg dels anys de l'obra i del seu autor, però sense cap sorpresa destacable, és en la pròpia edició del text allà on rau la major importància d'aquest volum.

DANIEL GENÍS I MAS

